

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni õppekava

Kadri Org

Saatekülaliste ekspertiisitüübid telesaates „Vabariigi kodanikud“

Bakalaureusetöö

Juhendaja: Külliki Seppel, MA

Tartu 2016

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS.....	3
1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1 Mediatiseerumise protsessid.....	6
1.2 Ekspertiisi definitsioon ja määratlus audiovisuaalses meedias.....	9
1.3 Audiovisuaalse meedia iseärasused ja ekspertide kaasamist määravad tegurid.....	12
1.4 Eelnevalt läbiviidud uuringud.....	16
2. METODOLOOGIA.....	18
2.1 Uurimisküsimused.....	18
2.2 Valim	19
2.3 Meetod	20
3 TULEMUSED.....	23
3.1 Esindatud ekspertiisitüübid.....	23
3.2 „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste hulgas esinenud ekspertiisitüüpide jaotumine	28
3.2.1 Ekspertiisitüüpide kombinatsioonid	29
3.3 „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste ekspertide lähtudes teemavaldkonnast.....	34
3.4 Saates „Vabariigi kodanikud“ osalejate sooline, vanuseline ja hariduslik profiil.....	36
3.4.1 Saatekülaliste sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus	36
3.4.2 Mitmes saates esindatud saatekülaliste iseloomustus.....	37
3.4.3 Teemavaldkondadel põhinev sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus	40
3.4.4 Ekspertiisitüüpidel põhinev sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus	43
3.4.5 Saatejuhtide soolise, vanuselise ja haridusliku profiili mõju	46
4 JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON.....	48
4.1 Järeldused	48
4.2 Diskussioon	52
4.3 Metodoloogiline refleksioon	56
KOKKUVÕTE.....	59
SUMMARY	62
KASUTATUD KIRJANDUS	65
LISAD	67
Lisa 1.....	67
Lisa 2.....	70
Lisa 3.....	74

SISSEJUHATUS

Tänapäeva ühiskonnas on üha suureneva inimesteni jõudva informatsioonihulga tõttu aina keerulisem olulisi teadmisi selekteerida ning teha neist lähtuvaid järeldusi. Sellest tulenevalt on meedias suurenev vajadus spetsialistide ja ekspertide järele, kes täidaksid nii tõlgendaja kui ka arvamusiidri rolli. Infoühiskonna areng, erinevate valdkondade meedia-kesksemaks muutumine ning autoriteedi muutunud määratlus on andnud eksperdi mõistele aga rohkem kui ühe tähenduse. Lisaks valdkonnasiseselt tunnustatud ekspertidele, kellel on kõrge reputatsioon ametivendade hulgas, saab eristada ka meedia võimu või interneti vahenduse kaudu eksperdi rolli saavutanud inimesi, kes on tuntud ja tunnustatud auditooriumi seas. Eksperdi mõiste hägustumise tõttu on oluline mõista, milline on inimeste taust, kes esinevad meedias kõneisikutena ja mõjutavad avalikku kommunikatsiooni.

Siinkohal on oluline märkida, et mõistet ekspertiis tõlgendatakse käesolevas töös kui meedias kõneleva inimese pädevust, asjatundlikkust, teadmisi, kogemusi, oskusi, võimeid või kompetentsust vastaval teemal kaasa rääkimiseks.

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk on välja töötada analüüsiskeem ühiskondlikult aktuaalsetel ning olulistel teemadel arutlema kutsutud saatekülaliste ekspertiisi määratlemiseks, kuna autorile teadaolevalt sellist uurimiskeemi nimetatud teema uurimiseks varem loodud ei ole. Analüüs põhineb aastapikkuse ajavahemiku jooksul Eesti avalik-õigusliku telekanali ETV eetris olnud „Vabariigi kodanikud“ saadatel ning neisse kutsutud saatekülalistel. Vaatluse alla on võetud just see vestlussaade, kuna igas „Vabariigi kodanikud“ saates lahkavad erinevatel elualadel tegutsevad saatekülalised saate teemaks olevat ühiskondlikult olulist ning aktuaalset teemat või päevakajalist sündmust, etendades seekaudu olulist rolli saate teema tõlgendaja ning avaliku arvamuse kujundajana, mis eeldab saatekülaliselt ka vastaval teemal teatud tüüpi ekspertiisi. Analüüsitud on just audiovisuaalse meedia formaati, kuna seal on kõneisikute ning auditooriumi omavaheline kontakt vahetum ning seetõttu meedias ülesastuvate inimeste potentsiaalne avaldatav mõju auditooriumile erinevate teemade tõlgendamisel suurem kui trükimeedias.

Oluline on märkida, et analüüsitava saate eripära tõttu on eksperdi roll kitsendatud ühiskondlikele teemadele, mistõttu on reaalteaduslikud ja spetsiifilisemad valdkonnad ning nendel teemadel pädevad eksperdid valimis vähem esindatud.

Bakalaureusetöö teoreetilisteks alusteks on mediatiseerumise teooriad ning Bourdieu väljateooria ja sellest lähtuv eksperdi käsitlus, mis on seotud audiovisuaalses meedias teatud ekspertiisi esindavate inimeste kaasamist mõjutavate teguritega. Kuigi Bourdieu ja mediatiseerumise teooriate käsitlus on üsnagi meediakriitiline, analüüsitakse käesolevas töös erinevate ekspertiiside kõrvuti eksisteerimist pigem neutraalsel pinnal. Lisaks antakse teoreetilises osas ülevaade eelnevalt kirjutatud bakalaureusetöödest, mis keskenduvad saatele „Vabariigi kodanikud“, ning teadusartiklitest, mis käsitlevad audiovisuaalses meedias saatekülaliste ja -juhtide ekspertiisi.

Bakalaureusetööle eelnenud seminaritöö käigus analüüsiti standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil saatekülaliste sugu, vanust ja haridustaset, mille tulemustele viidatakse ka käesolevas töös. Seminaritöös viidi pilootuuringuna läbi ka standardiseeritud kontentanalüüsile tuginev saatekülaliste ekspertiisitüüpide määratlemine, kuid tulemuste madala reliaabluse tõttu nähti vajadust usaldusväärsema meetodi väljatöötamiseks. Seetõttu teostas autor bakalaureusetöö uurimuses lisaks standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil kogutud andmetele kvalitatiivse sisuanalüüsi, et selgitada saate sissejuhatuse ja sellele järgneva diskussiooni põhjal, millele põhineb saatesse kutsutud inimeste ekspertiis konkreetsete teemadega seonduvates diskussioonides. Bakalaureusetöös kasutatud meetod andis võimaluse uurida saatekülalise tunnuseid lähtuvalt saate teema kontekstist. Kui standardiseeritud kontentanalüüsi kaudu määratleti näiteks vaid haridustase (põhi-, kesk- või kõrgharidus), siis kvalitatiivse sisuanalüüsi abil sai uurida saatekülalise haridusliku tausta seost saate temaga.

Eesmärgist lähtuvalt proovitakse bakalaureusetöös loodava analüüsiskeemiga uurida, millistele suhetele põhineb saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste ekspertiis. Lisaks proovitakse teada saada, millises osakaalus esindavad saatekülalised valimisse kuulunud ajavahemiku jooksul erinevatele suhetele põhinevaid ekspertiise ning mil määral on erinevates teemavaldkondades välja kujunenud kindlate tunnustega ekspertiisiesindajad, keda vastavatel teemadel arutlemiseks saadetesse kaasatakse. Samuti uuritakse erinevate teemavaldkondade ning esindatud ekspertiisitüüpide lõikes saatekülaliste soolist, vanuselist ja hariduslikku profiili. Diskussiooni käigus arutletakse uurimuse tulemustele tuginedes, kas saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud saatekülaliste puhul on märgata märke mediatiseerumise protsessist.

Seni pole autorile teadaolevalt Eestis audiovisuaalses meedias saatekülaliste ekspertiisi laiemalt uuritud. Küll on aga ilmunud välismaiseid teadusartikleid, mis käsitlevad jutusaadetes

kaasatud ekspertiisi esindavate inimeste vanuselist, soolist ja rassilist määratlust ning seost kajastatava teemavaldkonna ning saatejuhi ja -külaliste vahel. Samuti on ülevaatlikult käsitletud saatekülaliste tausta oma bakalaureusetöös Maris Talvari.

Uurimistulemustest lähtuvalt saab teha järeldusi vestlussaatesse kutsutud inimeste ekspertiisi ning selle varieeruvuse kohta erinevates teemavaldkondades. Lisaks annab käesolev uurimus ülevaate aasta jooksul „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud ekspertiisi esindavatest inimestest ja neid iseloomustavatest tunnustest. Töö olulisus seisneb ka vestlussaatesse kutsutud inimeste analüüsis lähtuvalt mediatiseerumise protsessidest. Käesolevast uurimusest saavad eelkõige kasu meediauuringutest ning -kriitikast huvitatud inimesed, kuna bakalaureusetöoga heidetakse pilk Eesti meediauuringute praktikas veel põhjalikumalt uurimata teemale.

Töö algab sissejuhatusega. Töö esimeses osas antakse ülevaate teoreetilistest lähtekohtadest ning samal teemal varem avaldatud teadusartiklites välja toodud tulemustest. Teises osas tutvustatakse metodoloogiat ning kolmandas osas antakse ülevaade käesoleva töö empiirilistest tulemustest. Sellele järgneb diskussioon, kus arutletakse saadud tulemuste üle laiemas kontekstis ning antakse soovitusi tulevasteks uurimusteks. Bakalaureusetöö lõppeb eesti- ja ingliskeelse kokkuvõttega, millele järgnevad ülevaade kasutatud kirjandusest ja lisad.

Autor tänab oma juhendajat Külliki Seppelit ning retsensenti Kertu Hoolt, kes on antud töö valmimisel olnud suureks abiks.

1. TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD

Teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade peatükis selgitatakse bakalaureusetöö teoreetilist tausta, andes ülevaade mediatiseerumise protsessidest ning sotsioloogi Pierre Bourdieu väljateooriast ning ekspertide käsitlest, mis on seotud audiovisuaalses meedias ekspertide kaasamist mõjutavate teguritega ning aluseks uuritavale nähtusele. Lisaks tutvustatakse samal teemal varem avaldatud teadusartikleid ja uurimusi.

1.1 Mediatiseerumise protsessid

Enne massimeedia pealetungi olid sotsiaalsed institutsioonid nagu pere, kool ja kirik ühiskonna üksikliikme jaoks kõige tähtsamad informatsiooni, traditsioonide ja moraalsete väärtuste kandjad. Tänapäeval on need institutsioonid minetanud mõneti oma endise võimu ja meedia on võtnud üle nende rolli informatsiooni ja moraalsete väärtuste edasikandjana, samal ajal kui meediast on saanud ühiskonna kõige tähtsam jutuvestja ühiskonnast endast (Hjarvard 2008, Livingstone, Lunt 2014:703 kaudu).

Eelneva protsessi nimetuses – mediatiseerumine – on erinevad teadlased üksmeelele jõudnud, kuid mõiste definitsioon sõltub erinevatest ajamääratlustest ning lähenemisviisidest (Lundby, 2014:5). Ajalooliselt võib mediatiseerumist mõista kui igapäevaelu, ühiskonna ja kultuuri kui tervikliku sotsiaalse konstruktsiooni järgimist mistahes meediumi kaudu inimkommunikatsioonis (Krotz 2009, Couldry 2012, Lundby 2014:4 kaudu). Eelnevast definitsioonist lähtuvalt on varasema ühiskonna kommunikaatorid, pere, kool ja kirik mediatiseerumise esmased vormid.

Stig Hjarvard (2014:11) defineerib termini mediatiseerumine tähendust aga meedia ja kommunikatsiooni uuringutes kui struktuurilisi ümberkujundusi meedia ja teiste sotsiaalsete tegevusvaldkondade vahelistes suhetes. Ka Roger Silverstone defineerib mediatiseerumist kui ümberkujundamise protsessi (Silverstone 2002, Lundby 2014:6 kaudu). Ta selgitab mediatiseerumist kui viisi, kuidas mõista kommunikatsiooniprotsesse, mis muudavad sotsiaalset ja kultuurilist keskkonda ning nii indiviidide kui ka institutsioonide omavahelisi suhteid (Silverstone 2005: Lundby 2014:6 kaudu). Silverstone'il oli suur mõju briti kaasteadlasele Nick Couldryle, kes seadis mediatiseerumise mõiste kriteeriumiks, et see on seotud struktuuri muutuse ja sotsiaalse maailma konstruktsiooniga, mis järgneb meedia

suurenevale tähtsusele kõigis eluvaldkondades, tunnistades eelnevaga meedia taandumatut mõõdet kõikides sotsiaalsetes protsessides (Couldry 2012, Lundby 2014:6 kaudu).

Strömbäck ja Esser (2014:117) mõistavad mediatiseerumist kui pikka protsessi, mille kaudu tõuseb meedia tähtsus ja selle kõrvaltoimed poliitilistele protsessidele, institutsioonidele, organisatsioonidele ja artistidele. Hjarvard kujundas arusaama meedia loogikast üldistes mediatiseerumise protsessides. Tema sõnul puutuvad erinevad mediatiseerunud institutsioonid kokku meedia loogikaga, mõeldes loogika all nii meedias kui ka teistes alades eeskirju ja ressursse, mis teatud valdkonda reguleerivad. (Hjarvard, 2014:11) Seega toimivad mediatiseerunud institutsioonid teatud juhtudel meediat reguleerivate eeskirjade ja ressursside järgi.

Andreas Hepp ja Friedrich Krotz sõnastavad eelnevate definitsioonide ühisnimetaja: „mediatiseerumine on mõiste, mida kasutatakse eesmärgiga kriitiliselt analüüsida vastastikuseid seoseid ühest küljest muutunud meedia ja kommunikatsiooni ja teisest küljest muutnud kultuuri ja ühiskonna vahel“ (Hepp ja Krotz 2014, Lundby 2014:19 kaudu).

Käesoleva bakalaureusetöö kontekstis peetakse kõige sobilikumaks Hjarvardi ning Couldry määratlust, millega esimene viitas struktuurilistele muutustele meedia ja teiste sotsiaalsete tegevusvaldkondade vahelistes suhetes ning teine meedia suurenevale tähtsusele kõigis eluvaldkondades. Ka Strömbäcki ja Esseri mediatiseerumise määratlus osutas protsessile, mille kaudu tõuseb erinevates ühiskonnainstitutsioonides meedia tähtsus ja seega ka selle põhjustatud kõrvaltoimed.

Mediatiseerumist on võimalik analüüsida mikro-, meso- ja makrotasemel ning liikuda neist tasemeist ka üle. Mikrotaseme lähenemine keskendub konkreetsetele mediatiseerumise praktikatele, mida sooritavad ja kogevad osalejad individuaalselt või väikeses grupis, ning sellele, kuidas võivad need muuta nende elu ja tööd. Mesotaseme analüüs keskendub institutsioonidele ja uurib, kuidas need on mediatiseerumisega seotud ja selle poolt muudetud. Makrotaseme analüüsi eesmärk on uurida suuremaid ja rohkem üldisemaid muutusi kultuuris ja ühiskonnas. Erinevate tasemete vahel on ka seosed. Näiteks indiviidid peavad kohanema mediatiseerunud keskkondadega erinevate institutsioonide vahendusel ja laiemas mõõtmeis. Samuti toimib see teistpidi – indiviidid loovad, panustavad ja muudavad mediatiseerunud keskkondi (Lundby, 2014:22). Tuues eelneva välja näitlikumalt: makrotaseme mediatiseerumise käsitluse kaudu uuritakse muutusi üldistes valdkondades nagu demokraatia, majandus, kultuur ja ühiskond; mesotaseme lähenemine uurib muutusi organisatsioonides ja

institutsioonides, suhtlusvõrgustikes ja ettevõtetes ning mikrotaseme mediatiseerumise uurimisega püstitatakse küsimusi inimeste muutunud kommunikatsiooni ja interaktsiooni kohta igapäevaelus ja isiklikes keskkondades (Krotz 2014, Lundby 2014:22 kaudu).

Käesolevas bakalaureusetöös keskendutakse eelkõige mesotaseme mediatiseerumise protsessile, kuivõrd ekspertide kaasamine audiovisuaalses meedias ühendab endas erinevate institutsioonide esindajad, meedia rolli nende kujutamisel ning pikema protsessina erinevate institutsioonide mediatiseerumise.

Strukturatsiooniteooriast ja uusinstitutsionalismist lähtudes töötab konkreetne institutsioon spetsiifilise loogika järgi, mis hõlmab endas reegleid ja ressursse, mis valitsevad kogu valdkonda. Samal ajal on ka meedia institutsioon, mis toimib enda loogika järgi. Meedia loogikat vaadeldakse aga kui konkreetset näidet institutsionaalsest loogikast ja kui peamist mehhanismi mediatiseerumise protsessis, ent meedia loogika ei ole kõikidel juhtudel ise mediatiseerumist liikumapanevaks jõuks. Institutsionaalsest perspektiivist lähtudes on see pigem pinge või koostoime aina rohkem hõlmava meedia ja teiste institutsioonide vahel koos viimaste erinevate loogikatega, mis juhivad sotsiaalseid ja kultuurilisi muutusi. Eelnevalt tulenevalt saab mediatiseerumist tõlgendada kui protsessi, mis algab meediakommunikatsiooni muutustega ning jätkub kergesti mõjutatavate institutsioonide allutamiseга enda võimu alla (Lundby, 2014:27).

Mediatiseerumise uurimise püüdlus ei ole eeskätt mõista meedia muutumist iseeneses, vaid nagu toovad välja Sonia Livingstone ja Peter Lunt (2014), saab mediatiseerumise protsessi kõrvutada globaliseerumise, urbaniseerumise või individualiseerimisega, mille ühiseks kriteeriumiks on see, et miski, mis on alati eksisteerinud ühes või teises vormis (maailm, tänavad, inividid ja meedia), on saanud teiste elusfääride korralduspõhimõtteliseks organiseerijaks. Urbaniseerumine ei muutnud ainult seda, mis on tänav, vaid ka maakohti, riigi rolli, kaubanduse toimimist, elusmaailma tekstuuri. Individualiseerimine ei muutunud ainult indiviidi rolli, vaid ka sotsiaalsete gruppide olemust, institutsioone ja avalikku sfääri. Sama on ka mediatiseerumisega – kriteeriumiks ei ole see, et ainult meedia muutub, vaid paralleelselt on sel laiemad mõjud ka institutsioonidele ja ühiskonna tavadele (Livingstone, Lunt, 2014:706).

Kuigi mediatiseerumine on meediaga seotud, ei tohiks see olla mediakeskne, kuna peamine tähelepanu püüdev eesmärk asub valdkondades nagu poliitika, religioon või haridus. Selgitamaks, kunas ja millised valdkonnad võivad olla mediatiseeritud, sõnastavad Livingstone ja Lunt kaks mediatiseerumist iseloomustavad olulist omadust: see põhjustab meedia efekte

ühiskondlikes valdkondades, mis on ajalooliselt meediast eraldiseisvad ning need efektid toimivad kompleksel moel üle märkimisväärse aja, tavaliselt kümnendeid või sajandeid (Livingstone, Lunt, 2014:706).

Mediatiseerumise teooriates on edasi arendatud Pierre Bourdieu väljateooriat, mille üheks osaks on väide, et aja jooksul (eelkõige televisiooni tulekuga) on ajakirjandusvälja loogika teiste kultuuritootmisväljade üle domineerima hakanud. See on pannud aga aluse eksperdi mõiste hägustumisele ning „mediaekspertide“ tekke käsitlusele, millest kirjutatakse täpsemalt järgnevas peatükis.

1.2 Eksperti definitsioon ja määratlus audiovisuaalses meedias

Lähtuvalt ühiskonna mediatiseerumise protsesside kirjeldusest ning mesotaseme ehk institutsioonilisel tasandil erinevate valdkondade mediatiseerumisest on meedias ekspertide kaasamine erinevate teemade kommenteerimiseks üheks otseseks mediatiseerumise väljundiks. Ekspertide arvamuse kaasamine on muutunud tänapäeva infoühiskonnas tavaks ka sel põhjusel, et üha suureneva inimesteni jõudva informatsioonimahu tõttu on vajadus tõlgendajate ja arvamusiidrite järele. Infoühiskonna areng, erinevate valdkondade mediatiseerumine ning autoriteedi muutunud määratlus on andnud eksperdi mõistele aga rohkem kui ühe tähenduse.

Prantsuse sotsioloog Pierre Bourdieu eristab valdkonnasiseselt tunnustatud ja meedia loodud eksperte, kellest esimene on omandanud rolli ametivendade tunnustuse või vastavasse institutsiooni kuulumise kaudu ning teine saavutanud tuntuse ja tunnustuse auditooriumi seas meedia võimu vahendusel. Samuti on üha enam esile kerkinud inimesed, kes on saavutanud ekspertiisi (internetis) avalikult isiklikest kogemustest kirjutamise kaudu (Quart, 2010:17). Kuivõrd kolleegide tunnustust on keeruline tuvastada, siis käesolevas töös lähtutakse valdkonnasiseselt tunnustatud saatekülalise ekspertiisi määratlemisel akadeemilisest taustast.

Bourdieu näeb oma väljateooria raamistikus, et kõik kultuuritootmisväljad on allutatud ajakirjandusvälja struktuursele sundusele, mistõttu on ajakirjandusväli hakanud oma suure võimu ja ekspertide loomise võime kaudu teiste väljade autoriteetide hierarhiat mõjutama (Bourdieu, 1996:49). Sellest tulenevalt eristabki ta kahte tüüpi eksperte. Traditsiooniliste kriteeriumite alusel omab ekspert teaduslikku kapitali, mis koosneb ühelt poolt positsioonist akadeemilises hierarhias ja teiselt poolt valdkonnasiseste ametivendade ja ekspertide tunnustusest, millest viimane on sümbolse kapitali erivorm. Teine tüüp eksperte, kelle vahele

Bourdieu piiri tõmbab, on meedia loodud autoriteetid, keda avalikkus ja auditoorium käsitleb ekspertidena ning kel on sümboolse kapitalina oma suurusjärk meedias ja ajakirjanduslik kaal, millel pole midagi ühist aga spetsiifilise kaaluga erialases maailmas. Eelnevast lähtuvalt viitab Bourdieu audiovisuaalse meediumi võimule, kirjutades, et „kui mõni tele- või raadiosaadete tootja kutsub teadlase saatesse, pälvib teadlane sellega tunnustuse“. Ta toob välja, et „pealtnäha sõltumatutes teadusharudes, nagu ajalugu või antropoloogia, või bioloogia ja füüsika, muutub meedia vahendus järjest tähtsamaks, kuna usaldusväarsuse saavutamine võib oleneda teadlase sümboolsest kapitalist ehk tema tuntuusest, mille puhul ei teata enam täpselt, kui palju see võlgneb meedia loodud mainele ja kui palju reputatsioonile ametivendade seas“ (Bourdieu, 1996:52).

Bourdieu tuvastab televisioonil kahesugust mõju: see madaldab sissepääsulõivu teatud väljadel (nagu näiteks filosoofilisel või juriidilisel väljal) ehk ta võib pühitseda sotsioloogiks, kirjanikuks või filosoofiks inimesi, kes professioni seesmise määratluse järgi pole sissepääsulõivu maksnud ehk kes pole erialast tunnustust antud valdkonna esindajate hulgas pälvinud. Teiseks on televisiooni võimuses jõuda suurimate inimhulkade ja laiema auditooriumini (Bourdieu, 1996:57). Madalam sissepääsulõiv ja meedia ülemvõim ähvardab aga teaduslikke, poliitilisi ja kirjanduslikke välju, kuna nendes on inimesi, kellel on oma välja spetsiifiliste väärtuste vaatepunktist vähe kaalu ning seetõttu on neil huvi leida tunnustust, mida nad välja sees pole saavutanud, vastavast valdkonnast väljastpoolt.

Meedia poolt saadavat tunnustust iseloomustab Bourdieu kiire, ennatliku, ebaküpse ja põgusana ning nendib, et ajakirjanikud vaatavad sellistele inimestele hea pilguga, sest erinevalt autonoomsematest autoritest ei tekita nad ajakirjanikes hirmu ja on valmis täitma nende nõudmisi. Taolisi eksperte nimetab Bourdieu heteronoomseteks intellektuaalideks, kes sõltuvad meedia poolt peale surutud seadustest ning nende kaudu tungib tema sõnul ajakirjandusväljale heteronoomia, mille all peab silmas majanduse ja kaubanduse seadusi (Bourdieu, 1996:55).

Televisiooni võimalusega jõuda suurte inimhulkadeni laieneb meedias ülesastuvatele ekspertidele ka vastutus ja privileeg täita arvamusiidri rolli. Eelneva kaudu väljenduv ajakirjandusvälja võim muude kultuuritootmise väljade üle toimibki Bourdieu sõnul peamiselt heteronoomsete intellektuaalide ehk nende kultuuritootjate kaudu, kes asuvad ajakirjandusvälja ja spetsiifiliste väljade vahelisel määratlemata alal. Tekkinud „ajakirjanikest intellektuaalid“ kasutavad oma topeltkuuluvust selleks, et hiilida mööda kummagi maailma spetsiifilistest nõuetest ja tuua mõlemale poole sisse mõjutusvahendeid. Esiteks viivad nad moodi uued

kultuuritootmise vormid, mis asuvad ülikooli-esoterismi ehk kitsa sisemise arengu raja ja ajakirjandusliku eksoterismi ehk laia ja kõigile ühise tee vahelisel ebamäärasel alal. Teiseks panevad nad oma otsuste kaudu, andes intellektuaalse autoriteedi kinnitatud ilme, maksma kultuuritoodete hindamise printsiibid, mis võimendavad publikumõju kultuuritoodete vastuvõtule ning lõpuks kaudselt ka nende tootmisele, suunates näiteks kirjastajad valima vähenõudlikke ja paremini müüvaid tooteid (Bourdieu, 1996:65).

Teadusliku kapitali ja autoriteetsuse tunnustamine kaitseb Bourdieu sõnul heteronoomiaga seonduvate kiusatuste eest, kuna tema kogemustele tuginedes on kõikides kultuuritootmise väljades tutvustanud heteronoomiat need inimesed, kes domineerivad vastavas valdkonnas vaid konkreetsetele kriteeriumitele tuginedes (Bourdieu, 1992:184).

Eelnevalt televisiooni kohta välja toodud põhimõtet võib üle kanda ka raadiole, kuna tänapäeva audiovisuaalses meedias katavad erinevad kanalid samalaadsel moel sarnaseid teemasid, kasutades sõnumi edastamiseks omavahel ühtivaid ning lihtsasti töötavaid meetodeid, mida käsitletakse laiemalt alapeatükis 1.3.

Autorid, kes on uurinud meediaeksperte, on leidnud, et akadeemiliselt tunnustatud ekspertide kõrvale on tekkinud uus tüüp ekspertiisiesindajaid, kes on saavutanud auditooriumi seas tuntuse ja tunnustuse avalikult isiklike kogemuste avaldamise kaudu. Arvestades asjaolu, et „Vabariigi kodanikud“ on vestlussaade, milles toimub diskussioon erinevate ühiskondlike temade ja laiemate sotsiaalsete probleemide ja murekohtade üle, väidetakse, et oma kogemustele tuginevat ekspertiisi esindavate saatekülaliste arvamus peetakse üldiselt prioriteetsemaks kui ekspertide ning spetsialistide mõtteid (Livingstone & Lunt, 1994:97). Tolson nendib eelneva täiendusena, et peamine vestlussaadete diskursus on jutustuse kaudu isiklike kogemuste edasi kandmine avaliku esinemise kujul (Tolson, 2001:136). Seega on isiklike kogemusele põhinevat ekspertiisi esindavaid saatekülalisi ning nende vahekorda saatesse kutsutud spetsialistidega oluline uurida, kuna eelnevalt välja toodud teoreetikute mõtetele tuginedes on neil auditooriumile suur potentsiaalne mõju.

Kogemustele põhinevat ekspertiisi esindavate saatekülaliste kõrgemalt hindamise põhjenduseks võib olla see, et ühiskonnateadused on inimestele lihtsamini hoomatavad, mistõttu on sotsiaalteaduste väljaautonoomia väiksem ning võimalus ekspordina esineda suurem kui reaalteadustega seonduvates valdkondades. Eelnevat kinnitab Bourdieu teooria, millega ta väidab, et erinevaid teadusalasid on teaduslikule tootlikkusele tuginedes võimalik väljaautonoomia taseme järgi jaotada (Bourdieu, 2004:86). Sotsiaalteaduste väljaautonoomia

on aga väike, kuna asetseb domineeriva võimuala lähedal, tõmmates ligi atraktiivsust või vastumeelsust, mis toodavad teadusalisest sümbolset võimu (Wacquant, 1992:39).

Saatesse kutsutud inimeste esindatud ekspertiiside vahekorra uurimise tähtsus tuleneb sellest, et vestlussaadete kõneaine saab üldjuhul alguse päevakajalisest sündmusest, mille järgselt toimub televestlus kohe pärast seda, kui teema on uudiste kaudu päevakorda tulnud. Kuivõrd vestlussaadet vaatavad kaugemale uudistes sisalduvast toormaterjalist ning teemasid analüüsitakse sügavamalt ja mitmekülgselt, aitavad vestlussaadetes diskuteerima kutsutud ekspertiisi esindavad inimesed auditoriumil sündmuste käiku paremini mõista ning enda jaoks lahti mõtestada (Ellis 2000:107). Sestap on oluline teada saada, kas saates toimuva diskussiooni kaudu kujundatakse avalikku arvamust pigem teoreetilistest ja teaduslikest tõdemustest, meedial ja vahendamisel põhinevast või isiklikest kogemustest lähtuvalt.

1.3 Audiovisuaalse meedia iseärasused ja ekspertide kaasamist määravad tegurid

Lähtudes eelnevas peatükis välja toodud Bourdieu teooriast, on audiovisuaalses meedias saatekülaliste ja allikate kaasamise praktikas määravaks raadiole ja televisioonile iseloomulikud tunnused, millega tuleb arvestada ka eksperte kaasates. Sellest tulenevalt ei ole eksperdi valikus otsustavaks vaid valdkonnasisene ekspertiis, vaid ka kõrvalised mõjurid, mis loovad pinnase valdkonnasiseste ning meedia poolt loodud ekspertide eristuseks.

Audiovisuaalse meedia iseärasusteks sõnumite edastamisel on see, et raadios on väljendusvahendiks vaid verbaalne tekst ning televisioonis lisaks häälele ka toetav pilt. Ivar Trikkel kõrvutab audiovisuaalset meediat trükimeediaga, mille puhul on võimalik edastatavat sõnumit mitmeid kordi üle lugeda ning kus on mõtlemise ja meeldejätmise aeg vastuvõtjast sõltuv. Audiovisuaalses meedias ei saa edastatavad sõnumid olla aga sisuliselt laengult kontsentreeritult tihedad ning seal tuleb valida kõige sobilikumad meetmed, et sõnum võimalikult efektiivselt vastuvõtjani toimetada (Trikkel, 1965:84).

Audiovisuaalses meedias pööratakse intervjuu poole alati, kui on vaja vahendada informatsiooni, mille veenvus oleneb intervjuueeritava isikust, kui on vaja teada saada arvamusi või tutvustada inimest. Intervjuu on ka peamine probleemide tutvustamise ja poleemiliste küsimuste korral ka lahendamise võimalus raadiosaadetes. Raadiotöös pööratakse intervjuu poole ka selleks, et anda autoriteetne hinnang ükskõik millisele laiu hulki huvitavale küsimusele, või et selgitada nende suhtumist probleemi (Trikkel, 1965:71). Välja toodud

intervjuu kasutamise põhjendus selgitab ekspertide kasutamist audiovisuaalses meedias ka üldiselt.

Sama autori sõnul on tulemusliku intervjuu üheks oluliseks psühholoogiliseks momendiks reporteri või saatejuhi isik, tema välimus, käitumise laad ja teadmiste pagas ning professionaalne meisterlikkus inimestega suhtlemisel ja usutelu läbiviimisel (Trikkel, 1965:71). Ameerika teoreetikud on klassifitseerinud tegureid, mis kujundavad vestluse mõjusfääri. Tagapõhjaliste tegurite hulka, mis avaldavad vestluse käigule märkamatult mõju, kuuluvad nende määratluse järgi mõlema vestluspartneri, nii saatejuhi kui ka saatekülalise vanuseline vahekord, sugu, haridus ja üldine kultuuritase (Kahn, Cannell 1957, Trikkel 1965:72 kaudu). Kuivõrd üldjuhul on saatel üks kindlaks määratud saatejuht või mitu saatejuhti, võib eeldada, et saatekülaliste ja ekspertide valikus lähtutakse saatejuhi või saatejuhtide kooskõlast vastava isikuga.

Saatejuhi rolli olulisust nendib ka Bourdieu. Ta kirjutab, et saatejuht segab saates piiravalt vahele ning sunnib respektierima mängureegleid, mis on erinevaid rolle esindavate saatekülaliste puhul varieeruvad. Lisaks on saatejuht see, kes annab sõna ja rõhutab, mis on oluline. Bourdieu väidab, et saatejuht jagab kõnelemisaega ja oma mitmetahulist hääletooni ning manipuleerib nende märkamatute märkidega, tehes seda enamasti rohkem ebateadlikult kui teadlikult. Teine strateegia, mida saatejuhid kasutavad, on ajanappusega manipuleerimine, mis annab võimaluse katkestamiseks, takka kiirustamiseks ja vahelesegamiseks (Bourdieu, 1996:26-27).

Mõned sotsioloogid on püüdnud verbaalse kommunikatsiooni mitteverbaalseid eeldusi esile tuua, väites, et sama palju kui sõnad, ütlevad näiteks pilgud, pausid, žestid, miimika, silmapilgutused ja intonatsioon. Eelnevast tulenevalt nendivad sotsioloogid, et inimesed väljendavad hoopis rohkemat kui suudavad kontrollida (Bourdieu, 1996:26-27).

Saatejuhi rolli telesaates „Vabariigi kodanikud“ uuris oma bakalaureusetöoga Ere Uibo, kes leidis, et nimetatud saates võttis saatejuht vastavalt olukorrale aktiivse sekkuja või vestluse suunaja rolli, vajadusel külalisi provotseerides või šokeerides, olles samal ajal ka vestlusgrupi osaline. Uibo intervjueris oma bakalaureusetöös „Vabariigi kodanike“ peamist saatejuhti Aarne Rannamäed, kes nentis, et kuigi tema ja toimetaja arvestavad külaliste valikul seda, kui hea avalikkuse ees kõneleja on inimene, peab ta mõnda saatekülalist saate jooksul (heatahtlikult) aitama ning lobisevate inimtüüpide puhul nende kõnelemisesse sekkuma (Uibo,

2013). Eelnev viitab Bourdieu välja toodud manipuleerimisstrateegiatele, mida saatejuhid nii teadlikult kui ka alateadlikult rakendavad.

Lisaks ilmnes Uibo tööst, et saadetes peegelduvad ka Arne Rannamäe kui saatejuhi ning saatekülaliste vahelised isiklikud suhted. Seda ilmestas tõsiasi, et mõne saatekülalise poole pöördus Rannamäe teietades ja täisnimega, teiste poole aga sinatades ning eesnimega. Rannamäega läbi viidud intervjuus nentis saatejuht, et neid, keda ta päriselus sinatab, saates teietama ei hakka (Uibo, 2013).

Kuivõrd ka saatejuhil on otsustav roll saatesse kutsutavate inimeste määramisel ning saate diskussioon ja selle tulemuslikkus sõltub saatejuhipoolsest saatekülaliste arutluse suunamisest, mis eeldab koostööd, võib oletada, et saate „Vabariigi kodanikud“ kõneisikute valimine on mõjutatud ja seotud Arne Rannamäe persooniga.

Bourdieu väidab, et kuna ajanappus ei soodusta mõtlemist ning televisioonis valitseb pidevalt ajanappus, siis televisioon ei soodusta mõtete väljendamist. Ta toob sisse mõiste *fast-thinkers*, kelleks nimetab inimesi, kes mõtlevad käibetõdede ehk labaste, kokkuleppeliste ja ühiste tõdede kaudu, mille puhul ei teki auditooriumis vastuvõtu probleemi, kuna kuulaja juba teab neid. Sellega seondult on televisioonitoimetusel olemas aadressimärkmik ehk harjumuspärased meediakujud, kes on alati võimelised andma intervjuu, mistõttu kaob vajadus otsida kedagi, kellel oleks tõesti midagi öelda. Lisaks toonitab ta, et harjumuspäraste meediakujude puhul on tegemist just *fast-thinkers*-ite ehk käibetõdede kaudu mõtlejatega (Bourdieu, 1996:24-25). Eelnevalt välja toodust selgineb üks ekspertide valiku põhimõte, mille kohaselt kutsuvad meediatoimetused saatesse meediakujud, kes suudavad ajanappuses väljendada käibetõdesid, mille puhul ei teki edastamise probleemi, kuna kuulajal pole vajadust koodi järele, millega sõnumit lahti dekodeerida, kuna käibetõdesid saavad kõik silmapilkselt vastu võtta, sest need on saatjal ja vastuvõtjal ühised (Bourdieu, 1996:24-25).

Auditoorium on kohustatud mõistma ja tegema järeldusi raadio ja televisiooni programmide disaini, sisu ja esitusviisi kohta, eeldusel, et disain, sisu ja esitusviis on mõeldud kuulajatele ja vaatajatele mõistmiseks. Stúdio disain, asetus ja valgustus, samuti osalejate vanus, välimus, sugu ja riietus ning viis ja stiil, kuidas nad omavahel räägivad, põhjustavad vaatajates ja kuulajates õigustatud järelduste tegemist sündmuse olemuse, osalejate iseloomu ja staatuse ning sündmuse ja osalejate vahelise suhte kohta (Scannell, 1991:6). Lisaks kutsub rääkija hääl esile isikupõhiseid järeldusi, mistõttu on muutused hääles olulised vahendid vihjete tekitamisel. Hääl on taandumatu märk räägitust selle füüsilises ja kehastunud olemasolus ning eriti just raadios

määrav kuulajate hinnangu kujunemisel kõnelejast, tema iseloomust ja paiknemisest (Barthes 1977, Scannell 1991:6 kaudu). Lähtudes eeldusest, et audiovisuaalses meedias esinevad kindlaksmääratud detailid, mille põhjal teeb auditoorium järeldusi, on need määravateks teguriteks ka ekspertide kaasamisel.

Maris Talvari tõstatab oma bakalaureusetöös saate „Vabariigi kodanikud“ tegijatega läbiviidud intervjuudes küsimuse, kes on saatesse kutsutud kõneisikud ja milliste kriteeriumite alusel neid valitakse. Vastuseks tõstatud küsimusele leiab ta, et „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud kõneisikud on eelkõige avaliku elu tegelased, kes on otseselt või kaudselt vastava saate temaga seotud ning esindavad pigem eksperdi kui poliitiku rolli. Kriteeriumitena, mille põhjal tehakse inimese saatesse kutsumisel valik, toob Talvari läbiviidud intervjuudest välja selle, et saatekülaline peab vastavat teemat valdama, olema tuntud, atraktiivne, hea esineja ning telepildis vähe nähtud. Samuti on oluline kriteerium, et saatekülaliste vahel tekiks diskussioon, mille saavutamiseks uuritakse eelnevalt vastava teema puhul inimese varasemaid sõnavõtte ajakirjanduses ning seal avaldatud mõtteid. Lisaks tõid saate tegijad välja, et üldiselt nad jälgivad, et ükski inimene ei esineks hooaja jooksul saadetes korduvalt (Talvari, 2009). Seega kinnitavad „Vabariigi kodanike“ tegijatega läbiviidud intervjuud, et inimeste kutsumisel saatesse mängivad valdkonnasisese ekspertiisi kõrval rolli ka teised tegurid.

Talvari bakalaureusetöös selgunud „Vabariigi kodanikud“ saadetes kõneisikute kaasamist mõjutavad kriteeriumid seonduvad ka Trikkeli, Scannelli ja Bourdieu teooriatega, mis viitasid sellele, et audivisuaalsesse meediasse esinema kutsutud saatekülaline peab olema hea esineja ning kõnelema piisavalt lihtsate väljendite kaudu, et saatekülaliste vahel tekiks aktiivne diskussioon ning see oleks kergesti arusaadav ka auditooriumile.

Seega saab järeldada, et ekspertide valikul on lisaks erialasele kompetentsile olulisteks kriteeriumiteks ka inimese avaliku esinemise oskus ja kogemus ning eelnev meediapildis olemine või isiklik seos saate temaga. Samuti saatekülalise oskus diskussioonis osaleda ning oma mõtteid lihtsalt ja selgelt nii kaassaatekülalistele kui ka teleauditooriumile edastada. Lisaks saab oletada, et saatekülalise valikul mängib rolli ka tema soolise ja vanuselise määratluse ning haridusliku tausta sobivus vastava saatejuhi tunnustega.

1.4 Eelnevalt läbiviidud uuringud

Konkreetselt ekspertide kaasamist käsitlevaid uuringuid pole autorile teadaolevalt Eestis veel seni tehtud. Vähesel määral käsitles oma bakalaureusetöös saatekülaliste tausta Maris Talvari, kes keskendus oma uurimusega saate „Vabariigi kodanikud“ näitel avalik-õigusliku telekanali (ETV) rollile avaliku diskussiooni foorumina. Lisaks eelnevale on läbiviidud veel mitmeidki teisi uuringuid, tuginedes käesoleva lõputöö valimisse kuulunud saatesarjale „Vabariigi kodanikud“. Nendeks on Ere Uibo bakalaureusetöö, milles käsitletakse saatejuhi rolli ETV saates „Vabariigi kodanikud“, Jaanus Noormetsa bakalaureusetöö, kus uuritakse telesaadete loomisprotsessi, ning Kadri Inselbergi bakalaureusetöö, milles keskendutakse avalik-õigusliku televisiooni näitel telesaadete toimetamise protsessile. Teemaga kaudsemalt seotud teadustööd keskenduvad arvamusiidritele ning nende rollile inimeste harjumuste mõjutamisel.

Leidub mitmeid välismaiseid teadusartikleid, kus käsitletakse ekspertide kaasamist audiovisuaalses meedias. Kõige suuremal määral on neis keskendutud ekspertide soolisele esindatusele.

Amir Hetsroni ja Hila Lowenstein (2014) viisid läbi uuringu, mis keskendus Iisraeli jutusaadetes kaasatud ekspertide soolisele ja vanuselisele vahekorrale ning valdkondadele, mida nad saates esindavad. Eelneva uuringu tulemusel selgus, et jutusaadetes kaasatud meessoost eksperdid olid arvuliselt ülekaalus naissoost ekspertidest. Samuti rääkisid meessoost eksperdid pigem turvalisusest, poliitikast ja majandusest ja vähem ilust, moest ja lapsekasvatamisest ning valimisse kuulunud meessoost eksperdid olid ka vanemad ja kõrgema reputatsiooniga kui naissoost eksperdid.

2009. aastal avaldatud artiklis andsid Roger Desmond ja Anna Danilewicz ülevaate uuringust, millega uuriti Kirde-Ameerika kohalikus televisioonis allikana kasutatud ekspertide soolist jaotuvust ning soolisi erinevusi reporterite edastatud lugudel. Uurimuse tulemusena selgus, et reporteri sugu on oluline saate teemavaldkonna mõjutaja ning kui uudistes tsiteeritakse eksperti, siis suurema tõenäosusega on tsiteeritav ekspert meessoost.

Eelnevaga sarnasel teemal kirjutasid Thomas Voinché, William Davie ning Lucian Dinu (2010) uuringust, millega keskenduti USA osariigi Louisiana kohalikus teleprogrammis reporterite soo ja rassi ning nende esitatud uudiste sisu suhtele. Samuti uuriti eksperdi ja mitte-eksperdi rolli täitvate inimeste esindatust televisioonis soo ja rassi põhjal. Uurimuse tulemusena selgus, et esindatud oli rohkem naisreportereid, kuid „tõsisemaid“ teemasid kajastasid siiski meessoost

reporterid. Vastukaaluks reporterite soolisele suhtele oli aga mehi ekspertidena rohkem esindatud kui naisi. Nii reporterite kui ka ekspertide seas oli rohkem esindatud heledama nahavärviga inimesi kui tumedanahalisi.

Eelnevate empiiriliste uurimuste tulemustele toetudes eeldatakse, et analüüsides saadet „Vabariigi kodanikud“, tulevad eetris olnud saadete teemavaldkondade lõikes välja soolised erisused ja ka üldisel tasandil on nii saatejuhtide kui ka –külaliste seas sooline ja vanuseline tasakaal kallutatud.

2. METODOLOOGIA

2.1 Uurimisküsimused

Käesolev uurimus lähtub mediatiseerumise teooriatest ning Bourdieu meediaekspertide käsitlesest, mille järgi on erinevate valdkondade mediatiseerumise protsessid loonud võimaluse ekspertide tekkeks, kellel on kujunenud oma positsioon meedias ja ajakirjanduslik kaal, mille kaudu tekkinud tuntus on andnud nende usaldusväärsele garantii, kuid millel pole midagi ühist spetsiifilise kaalu ja usaldusväärusega erialases maailmas (Bourdieu, 1996: 52). Lisaks traditsioonilistele valdkonnasiseselt tunnustatud ekspertidele eristatakse ka avalikult isiklike kogemuste avaldamise kaudu ekspertiisi omandanud inimesi (Quart, 2010:17).

Bakalaureusetöö eesmärk on välja töötada analüüsiskeem ühiskondlikult aktuaalsetel ning olulistel teemadel arutlema kutsutud saatekülaliste ekspertiisi määratlemiseks. Eesmärgist lähtuvalt proovitakse loodava analüüsiskeemiga uurida Eesti audiovisuaalses meedias ETV vestlussaate „Vabariigi kodanikud“ näitel erinevates teemavaldkondades ühiskondlikult oluliste probleemteemade tõlgendamises osalevate saatekülaliste pädevust. Probleemi uurimiseks sõnastatakse viis uurimisküsimust, millest neljale annab vastuse tulemuste peatükis ning viiendale proovib leida vastust diskussiooni kaudu. Uurimisküsimustele vastamiseks on kasutatud nii kvalitatiivse sisuanalüüsi kui ka standardiseeritud kontentanalüüsi meetodit.

Käesoleva bakalaureusetööga proovitakse leida vastuseid järgnevatele uurimisküsimustele:

- 1. Mis tüüpi ekspertiise saab tuvastada „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste tunnuste analüüsile tuginedes?**
- 2. Milline on saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste ekspertiisitüüpide vahekord?**
- 3. Mil määral on erinevates teemavaldkondades välja kujunenud kindlate tunnustega ekspertiisiesindajad, keda vastavate teemade kommenteerimiseks kaasatakse?**
- 4. Milline on saate „Vabariigi kodanikud“ osaliste sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus?**
- 5. Kas saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud saatekülaliste puhul on märgata märke mediatiseerumise protsessist?**

2.2 Valim

Bakalaureusetöö peamiseks kodeerimise analüüsiühikuks oli saade ning valimisse kuulusid kõik 2015. aastal eetris olnud „Vabariigi kodanikud“ saated, mis olid talletatud Eesti Rahvusringhäälingu järelvaatamise veebilehel. Valimisse kuulus 35 „Vabariigi kodanikud“ telesaadet (vt Lisa 2).

Autor valis uurimisobjektis saate „Vabariigi kodanikud“, kuna tegemist on vestlussaatega, kus arutlevad päevakajalistel teemadel sõnakad Eesti inimesed erinevatelt elualadelt (Vabariigi kodanikud..., 2016). Saate sissejuhatus on üles ehitatud kindla struktuuri järgi, mis on iga saate alguses samasugune. Esmalt juhatab saatejuht saate lühikese tervitusega sisse, siis viidatakse videolõikude kaudu saatekülaliste autorluses ilmunud saate teemaga seonduvatele meedias ilmunud artiklitele või sõnavõttudele. Järgnevad saatejuhipoolsed igale külalisele personaalselt suunatud soojendusküsimused, mis enamjuhul tutvustavad saatekülaliste ekspertiisi ja pädevust antud teemavaldkonnas, ning siis vabamalt juhitud diskussioon saate teema üle, kuhu saavad kirja teel või telefonitsi sekkuda ning arutelus oma sõna sekka öelda ka televaatajad.

Kuivõrd saates „Vabariigi kodanikud“ arutlevad saatekülalised omavahel ühiskondlikult aktuaalsetel ja olulistel teemadel, etendades seekaudu olulist rolli saate teema tõlgendaja ning avaliku arvamuse kujundajana, võib eeldada saatekülaliselt vastaval teemal ka teatud tüüpi ekspertiisi või pädevust.

Saateid kodeeriti standardiseeritud kontentanalüüsi meetodiga, märkides üles saate number, eetris oleku kuupäev, saate kestvus, järelvaatamise URL, saatekülaliste arv, saatejuht ning saate teema (vt Lisa 1). Saadete teemad jaotati ühiste tunnuste alusel hiljem erinevatesse teemavaldkondadesse.

Lisaks saate tunnuste kodeerimisele keskendus analüüs ka saatejuhi ning kõikidesse saadetes kutsutud saatekülaliste kodeerimisele, keda oli igasse „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud neli – kõikide valimisse kuulunud saadete peale kokku 140. Saatekülaliste üldvalimis olid üheksa indiviidi esindatud kahel korral, kuna nemad esindasid aasta jooksul oma ekspertiisi kahes erinevas saates. Seega oli unikaalseid saatekülalisi 122, kuid kuna indiviidi ekspertiisi määratlemine lähtus konkreetsest saate teemast, käsitleti analüüsis eraldi ühikutena ka korduvaid saatekülalisi (vt Lisa 2).

Valimisse kuulunud saadete peale oli erinevaid saatejuhte kokku neli. Peamine saatejuht Aarne Rannamäe juhtis 29 valimisse kuulunud saadet, Indrek Treufeldt kolme, Lauri Hussar kahte

ning Raul Rebane ühte saadet. Viimase saate puhul oli tegemist ETV eriprogrammiga „Saatejuhtide vahetus“, mil Raul Rebane vahetas Aarne Rannamäega üheks nädalaks oma harjumuspärase saatejuhitooli.

Nii kõikidel saatekülalistel kui ka saatejuhtidel kodeeriti standardiseeritud kontentanalüüsiga sugu, vanus ja haridustase (vt Lisa 1). Vanuse ja haridustaseme määramiseks kasutati Google otsingumootorit, mille kaudu jõuti suurema osa saatekülaliste ja –juhtide sünniaja ning haridusliku taustani.

Eesmärgiga uurida saatekülaliste seost saate teemaga, teostati kvalitatiivne sisuanalüüs, mil töö autor vaatas läbi kõik valimisse kuulunud telesaated ning kodeeris lähtuvalt nähtust ja kuuldust saatekülalisi iseloomustavad tunnused (vt Lisa 1). Nendeks tunnusteks olid saatekülalise esindatud arvamused ja mõtted, saatejuhi poolt saatekülalisele personaalselt suunatud küsimused ja nende esitusviis, saatekülalise reageeringud ja käitumine (talle personaalselt esitatud küsimustele) ning saatekülalisega seonduvad viidatud sõnavõetud meedias. Lisaks kodeeriti ühe üldise tunnusena saatekülalise seos saate teemaga, kus prooviti saate vestlusest välja noppida viiteid saatekülalise esindatava pädevuse ja kõneldava teema seosest.

Samuti tehti Google otsingumootori kaudu iga saatekülalise kohta päring, et lisaks vanuse ja haridustaseme määramisele kodeerida ka saatekülalise töö- või ametialane hõivatus ja hariduslik taust, mis hõlmas konkreetset eriala ning omandatud kraadi.

Lähtuvalt eelnevalt kirjeldatud uurimisskeemi järgi kodeeritud tunnustest määratles autor ühiste tunnuste alusel ekspertiisitüübid, mida erinevad saatesse kutsutud inimesed vastava teema üle diskuteerides esindasid. Määratud ekspertiisitüüpidest tulenev analüüs on laiemalt lahti kirjutatud tulemuste peatükis.

2.3 Meetod

Uurimisküsimustele vastamiseks töötas autor kvalitatiivse sisuanalüüsi ja standardiseeritud kontentanalüüsi kaudu välja uurimisskeemi.

Kvalitatiivne sisuanalüüs on käesolevas bakalaureusetöös sobilik meetod, kuna võimaldab keskenduda meediateksti peamistele, tõenäolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele, lubades võtta arvesse ka ridade vahele peidetut ehk kodeerida teksti autori vihjeid, kavatsusi ja eesmärke ning konnotatsioonide erinevaid tõlgendamisvõimalusi (Kalmus, Masso, Linno,

2015). Veronika Kalmus, Anu Masso ning Merle Linno on kirjutanud, et kvalitatiivne analüüs on tundlik ja täpne meetod, millega püütakse saada ülevaade uuritavast kui tervikust ning näha autori mõtteavalduste terviklikku mustrit või struktuuri. Selle meetodi eelised tulid kasuks just saate vaatamise kaudu saatekülalistele iseloomulike tunnuste kodeerimisel.

See-eest ei võimalda kvalitatiivne analüüs aga erinevaid tekste täpsetel alustel võrrelda nagu näiteks standardiseeritud kontentanalüüsi meetod (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Nimelt peetakse standardiseeritud kontentanalüüsi sillaks kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete meetodite vahel ning võib öelda, et standardiseeritud kontentanalüüsi abil „tõlgitakse“ mistahes eesmärgil loodud tekstid kvantitatiivsete näitajate keelde (Kalmus, 2015; Lamser, 1969 Timak, 1971: 88 kaudu).

Kuivõrd Veronika Kalmus, Anu Masso ning Merle Linno on kirjutanud Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia andmebaasis, et kvalitatiivse sisuanalüüsi positiivsed aspektid vastanduvad standardiseeritud kontentanalüüsi nõrkadele külgedele (Kalmus, Masso, Linno, 2015), kasutatakse käesolevas uurimuses mõlemat meetodit.

Uurimisskeemi loomise eesmärgiks oli välja töötada meetod, mille alusel saaks määrata, millistele suhetele põhineb saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste ekspertiis. Bakalaureusetööle eelnenud seminaritöös proovis autor uurida ekspertide kaasamist saadetes „Vabariigi kodanikud“ ja „Reporteritund“, millele lähenes standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil omapoolse ekspertiisi määratlusega, mida proovis sobitada iga saatesse kutsutud inimese põhitunnustega nagu ametinimetus, hariduslik taust ning aktiivsus meediapildis. Seminaritöö tulemusena mõisteti, et kasutatud metoodika oli liialt subjektiivne ning ei andnud usaldusväärseid tulemusi.

Bakalaureusetöös võeti uurimises suund teiselt poolt, kodeerides esialgu kvalitatiivselt saatekülalisi iseloomustavad tunnused, milleks olid saatesse kutsutud inimese saatejuhipoolne esitlusviis, saatekülalise meedias ilmunud sõnavõttudele viitamine, saatejuhi poolt saatekülalisele personaalselt suunitletud küsimused, saatekülalise reageering ja käitumine ning saates esindatud mõtted ja arvamused. Eelnevate tunnuste kodeerimiseks pidi töö autor läbi vaatama kogu saate, kuna saatekülaliste esindatava ekspertiisi määratlemise tunnused selgusid tihti peale arutluse käigus. Lisaks kodeeriti Google otsingumootori kaudu tehtud päringutele tuginedes ka saatekülaliste hariduslik taust ja töö- või ametialane hõivatus.

Erinevate ekspertiisikategooriate määratlemiseks uuriti saate teema ning saatekülalise haridusliku tausta, tööalase hõive, saatejuhi poolt personaalselt saatekülalisele suunitletud

küsimuste, saatekülalise käitumise, esindatud mõtete ja arvamuste ning eelnevatele meedias ilmunud sõnavõttudele viitamise seost. Neist lähtuvalt konstrueeris autor viis erinevat ekspertiisitüüpi ning neid iseloomustavad tunnused.

Lähtudes viiest konstrueeritud ekspertiisitüübist ning osaliselt ka teoreetilisest raamistikust määrati standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil igas saates esinenud saatekülalise tunnustele vastav ekspertiisitüüp või ekspertiisitüüpide kombinatsioon, mida ta vastaval teemal saate diskussioonis esindas.

Näiteks oli 20. jaanuaril eetris olnud saate teemaks Eesti vähenev rahvaarv (vt Lisa 2) ning saatejuht pöördus saatesse kutsutud Mare Ainsaare kui rahvastiku- ja sotsiaalteadlaste esindaja poole, alustades oma lauset: „*Teie ja teie kolleegid räägivad ja räägivad, et rahvaarv väheneb...*“. Saatekülaline võttis temale omistatud rolli omaks, kõneledes teadlase vaatepunktist, millele viitab ka tema saate teemaga seonduv akadeemiline töö- ja erialane taust, mistõttu määratleti Mare Ainsaare esindatavaks ekspertiisitüübiks akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis.

Teisalt oli samasse saatesse diskuteerima kutsutud ka Manona Paris, kelle poole pöördus saatejuht personaalse küsimusega tema meedias ilmunud artikli teemal. Parise hariduslik taust ning tööalane hõive on seotud ajakirjandusega ning arutluse käigus selgus, et ta oli saatesse kutsutud eelkõige seoses kõmu ja laia arutelu tekitanud artikliga, kus ta kirjutas, et naised ei pea tingimata lapsi saama ning nende saamist soovima. Saatekülaline osales diskussioonis eelkõige iseenda isiklikest kogemustest kõnelejana, millest lähtuvalt kirjutas ta ka artikli, ning kõikide naissoost isikute eestkõnelejana, kes olid tema kirjutises välja toodud mõtetega samal meelel. Saatekülalise ning saate teema vaheline seos viitab sellele, et Manona Paris esindas saates eelkõige meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi, kuid samas ka isiklikul kogemusel põhinevat ekspertiisi, millest lähtuvalt oli ta meedias sõna võtnud.

Kõikidel saatekülalistel leidis saate teemaga kokkupuude, millest lähtuvalt sai vastava inimese ekspertiisi ning saatesse kutsumise oletatavat põhjust tuvastada. Seega ei kuulunud valimisse ühtegi saatekülalist, kel oleks saate teemaga seonduv ekspertiis puudunud.

Lisaks määratletud ekspertiisitüüpide standardiseeritud kodeerimisele, kasutati nimetatud meetodit ka erinevate saate teemade koondamisel teemavaldkondadeks ning saatekülaliste soo, vanuse ja haridustaseme määramisel.

3 TULEMUSED

Järgnevalt esitatakse eelmises peatükis välja toodud uurimisskeemi alusel teostatud 35 „Vabariigi kodanikud“ saate ning neisse kutsutud 140 saatekülalise kodeerimisega leitud tulemused. Kõigepealt selgitatakse uurimisskeemile tuginedes tuvastatud ekspertiisitüüpe ning neid iseloomustavaid tunnuseid, mis annavad vastuse esimesele uurimisküsimusele. Järgnevates alapeatükkides antakse analüüsiskeemi kaudu tuvastatud ekspertiisitüüpidest lähtuvalt valimisse kuulunud saatekülaliste kodeerimisele tuginedes vastused ka teisele, kolmandale ja neljandale uurimisküsimusele. Teise uurimisküsimusega uuritakse, milline on saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste ekspertiisitüüpide vahekord, kolmandaga, mil määral on erinevates teemavaldkondades välja kujunenud kindlate tunnustega ekspertiisiesindajad ning neljanda uurimisküsimusega, milline on saateosaliste sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus.

3.1 Esindatud ekspertiisitüübid

Analüüsiskeemi loomise ning kvalitatiivse sisuanalüüsi eesmärk oli välja töötada meetod, mille alusel saaks määratleda saatesse kutsutud inimeste ekspertiisi ning suhteid, millele nende ekspertiis põhineb. Uurimisskeemi järgi kvalitatiivselt kodeeritud tunnustele tuginedes määratles töö autor viis erinevat ekspertiisikategooriat, mida iseloomustavad sarnased tunnused.

Leitud ekspertiisikategooriateks olid:

- 1) akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis;
- 2) tööalane ja hariduslik ekspertiis;
- 3) tööalane ekspertiis;
- 4) meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis;
- 5) isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis.

Järgnevalt iseloomustatakse määratud ekspertiisitüüpe ning neile vastavaid karakteristikuid (vt Lisa 3), tuues valimisse kuulunud saatekülaliste seast näitena välja ka iga ekspertiisitüübi tüüpilised esindajad.

Akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindavad saatekülalised olid seotud nii hariduslikult kui ka tööalaselt kõrgkooli või teadusasutusega.

Saatejuhi küsimused olid suunatud konkreetsele saatekülalisele, kes täitis saate teema tõlgendamisel ning selle üle arutlemisel teadlase rolli. Akadeemilist töö- ja erialast ekspertiisi esindavad inimesed vastasid neile esitatud küsimustele harilikult isiklikust teaduspõhisest vaatevinklist lähtuvalt, kasutades isikulist asesõna „mina“. Uurimuslikku ekspertiisi esindavate saatekülaliste puhul esines sageli, et nad rääkisid ka mitmuse isikulise asesõna „meie“ vormis uurimisgrupi või uurimusega seotud teadlaskonna eestkõnelejana.

Uurimuslikku ekspertiisi esindavate inimeste puhul oli aktuaalsus meediapildis oluline sel määral, et uurimus ja/või sellest kirjutatud artiklid meedias pidid olema päevakajalised ning saate teemaga kooskõlas. Akadeemilist töö- ja erialast ekspertiisi esindavate saatekülaliste puhul olid meedias ilmunud artiklid või sõnavõttud olulised sel määral, et kinnitasid teadlase erialasisest spetsiifikat, mis oli üldjuhul tugevalt seotud ka saate teemaga. Küll ei olnud viimaste puhul niivõrd oluline sõnavõttude päevakajalisus ning värskus.

Tüüpilist uurimuslikku ekspertiisi esindas näiteks 17. veebruaril eetris olnud saates Marek Sammul, kes kõneles värskest Eesti meeste hoiakute ja käitumise teemal tehtud uuringu tulemustest, millega seonduvale teemale oli pühendatud ka saade. Saates viidati uuringus kirjutatule ning saatejuht esitas Sammulile personaalselt suunitletud küsimusi, mille eesmärk oli panna saatekülaline uuringust välja toodut selgitama ja lahti seletama. Uurimusliku ekspertiisi esindamisele viitas ka Marek Sammuli töö- ja erialane taust.

Üheks akadeemilise töö- ja erialase ekspertiisi esindajaks oli 20. jaanuaril eetris olnud saatesse kutsutud Mare Ainsaar, kes osales diskussioonis Eesti väheneva rahvaarvu üle, ning kelle esindatud ekspertiisi määratlemine seletati laiemalt lahti ka meetodit käsitlevas alapeatükis.

Tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavad saatekülalised töötasid institutsioonis ja/või ametikohal, mis haakus saate teemaga ning neil oli ka nii saate teema kui ka oma tööalaga ühtiv kõrgem haridus.

Tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavatele inimestele esitas saatejuht varieeruva suunitlusega küsimusi, milleks olid näiteks saatekülaline kui ametikaaslaste esindaja, spetsiifilisest positsioonist lähtuva isikliku ekspertiisi ning pädevuse esindaja või asutuse eestkõneleja.

Samuti oli varieeruv, kuidas saatekülaline talle esitatud küsimustele vastas. Mitmed tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavad inimesed kasutasid kõneledes mitmuse isikulist asesõna „meie“, viidates sellega asutusele, kus nad töötasid või ametikaaslastele, kelle arvamust vastavas teemavaldkonnas esindasid. Leidus aga ka inimesi, kes kõnelesid ainult iseenda vaatevinklist lähtuvalt.

Sõnavõttud meedias olid suurema tähtsusega nende tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavate inimeste puhul, kes esindasid ametikaaslasi. Harilikult oli taolise saatekülalise meediapildis olemine konkreetse saate teemaga seonduvalt päevakajaline ning saatejuht esitas saatekülalisele ka tema meedias esile toodud mõtetest või arvamustest lähtuvaid küsimusi. Võib oletada, et meediapildis olemine oli ametikaaslasi esindavate saatekülalise erisuseks teiste ametikaaslaste ees ning suure tõenäosusega ka konkreetse inimese saatesse kutsumise ajendiks.

Spetsiifilisest positsioonist lähtuva isikliku ekspertiisi ja pädevuse esindaja või asutuse eestkõneleja puhul polnud päevakajalisus meedias niivõrd oluline, kuna nende saatesse kutsumise ajendiks oli pigem esindatava asutuse või positsiooni saate teemaga seonduvad seisukohad ja mõtted.

Ametikaaslaste eestkõnelejana tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindav saatekülaline oli näiteks 3. veebruaril laste õiguste teemal eetris olnud saates kõnelenud Sirje Agan, kes esindas saates ametikaaslasi ehk pereterapeute.

Spetsiifilisest positsioonist lähtuva tööalase ja haridusliku ekspertiisi ning pädevuse esindaja oli valimisse kuulunud saadetes näiteks Merle Maigre, kes on Eesti presidendi julgeolekunõunik, ning kes kõneles nii 10. veebruaril kui ka 8. detsembril eetris olnud saadetes välispoliitikaga seonduvatel teemadel. Maigre töötab niivõrd spetsiifilisel ametikohal, mis nõuab sellele vastavat haridust, rohkelt kogemusi ja pädevust, mistõttu ei saa keegi teine samadelt lähtekohtadelt nagu tema kõneleda.

Asutuse eestkõnelejana tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindav saatekülaline oli näiteks 17. märtsil perevägivalda ja ühiskondlike hoiakute teemat käsitlevas saates Ülle Kalvik, kes on ametile vastava haridusega Tallinna Naiste Kriisikodu psühholoog, täites saates ka nimetatud asutuse eestkõneleja rolli.

Tööalast ekspertiisi esindavad saatekülalised töötasid asutuses ja/või positsioonil, mis haakus saate teemaga, kuid neil puudus oma tööga ning saate teemaga haakuv erialaharidus. Suur osa tööalast ekspertiisi esindavatest inimestest olid saate teemaga haakuva organisatsiooni või

asutuse juhid ja/või asutajad. Vähem oli neid, kes olid konkreetse asutuse või teatud asutuse osakonna/valdkonna esindajad. Arvestatav osa oli ka inimesi, kellel puudus erialane haridus, kuid kes olid ametikohal pikka aega töötanud ja/või teistest samal kohal töötavatest inimestest meedias ülesastumise kaudu end eristanud.

Harilikult sõnastas saatejuht tööalast ekspertiisi esindavale inimesele oma küsimuse nii, et see oli suunitletud asutuse esindajale, mitte personaalselt konkreetsele saatesse tulnud inimesele. Sellest lähtuvalt ootas saatejuht saatekülaliselt vastust asutuse seisukohtadest ning tegevustest lähtuvalt, jättes välja saatekülalise enda tõekspidamised. Enamik tööalast ekspertiisi esindavatest inimestest ka asutuse vaatevinklist vastasid. Mitmel korral rõhutasid tööalast ekspertiisi esindavad saatekülalised, eelkõige need, kes töötasid suurema asutuse heaks ning olid asutust saates esindamas, üle, kui kõnelesid oma isiklikust arvamusest või seisukohast.

Asutuse esindaja või juhi rollis oleva tööalast ekspertiisi esindava inimese puhul polnud aktuaalne sõnavõtt meedias niivõrd oluline, kuna inimese saatesse kutsumise ajendiks oli pigem tema ametinimetus. Küll võtsid aga mitmed juhid, kes esindasid oma organisatsiooniga teatud huvigrupi, pidevalt meedias konkreetse grupi nimel või nende eest sõna. Inimestel, kel polnud saate teemaga seonduvat haridust, kuid kes olid tööalase ekspertiisi ning saate teemaga haakumise tõttu saatesse kutsutud, olid end teistest samal positsioonil või ametil töötavatest inimestest eristanud pigem just varasema meedias üles astumise kaudu.

Saate teemaga haakuva organisatsiooni juht, kes esindas tööalast ekspertiisi, oli näiteks 6. oktoobril lapsendamise teemal eetris olnud saatesse kutsutud Margus Oro. Nimetatud saatekülaline on SOS Lasteküla tegevdirektor. Hariduse on ta omandanud aga hoopiski kehakultuuri erialal, mis otseselt tema praeguse töö ja konkreetse saate teemaga ei seonu.

Meedial ja vahendamisel põhineva ekspertiisi esindajate haridus ja tööalane hõive ei pruukinud olla saate teemaga kooskõlas. Mitmel meedial ja vahendamisel põhineva ekspertiisi esindajal oli ajakirjanduslik haridus ja/või töötas ajakirjanduses ning oli saate teemal mitmeid kordi meedias kirjutanud. Leidus ka saatekülalisi, kes olid meedias üles astunud poleemikat tekitanud aramusavaldusega ning olid seetõttu saatesse meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindama kutsutud. Üksikud seda ekspertiisitüüpi esindavad inimesed olid lihtsalt kirjutanud pikema aja jooksul omaalgatuslikult mitmeid artikleid erinevatesse meediaväljaannetesse.

Saatejuht esitas meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindavatele inimestele küsimusi saate teema vahendamise, konkreetse artikli või sõnavõtu, ühiskonnas probleemi lahkamise või

avaliku arvamuse kujundamise kohta. Samuti esitas saatejuht tihtipeale küsimusi, milles peitus eeldus, et vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindavad saatekülalised oskavad välja tuua ja esindada tavainimeste arvamusi ja mõttelaadi. Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi ja pädevust esindavad inimesed kõnelesid saate teemast harilikult isiklikust vaatevinklist ning enda tõekspidamistest ning arvamustest lähtuvalt.

Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi ja pädevust esindavate saatekülaliste puhul oli väga oluline saate teemaga seotud päevakajaline või hilisem, kuid sel juhul provokatiivne sõnavõtt meedias. Saatejuht esitas meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindavatele inimestele tihtipeale nende meedias ülesastumisest lähtuvaid küsimusi, et saatekülaline oma esinemist ning mõtteid televaatajatele laiemalt selgitaks ja põhjendaks.

Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindava inimesena saab välja tuua näiteks Priit Pulleritsu, kes 17. veebruaril eetris olnud saates kõneles Eesti meeste hoiakutest ja käitumisest. Tema saatesse kutsumise ajendiks oli meedias avaldatud laia poleemikat tekitanud aramusartikkel. Lisaks sellele on Pullerits ka ajakirjanikuna töötav ja ajakirjandust õppinud inimene, kes on oma personaalblogis vastaval teemal mitmeid kordi sõna võtnud.

Inimene, kes oli kirjutanud pikema aja jooksul omaalgatuslikult konkreetsel teemal mitmeid artikleid erinevatesse meediaväljaannetesse, oli näiteks 7. aprilli saatesse kutsutud Karli Lambot. Ta osales diskussioonis selle üle, kas Riigikogu saadikute tagasikutsumine peaks olema võimalik, kuid Lambot on ametilt ettevõtja ning tal pole nimetatud teemavaldkonnaga seonduvat haridust. Küll on Lambot aga Google otsingumootori tulemustele tuginedes kirjutanud saate teemaga seonduvaid artikleid erinevatesse meediaväljaannetesse.

Isiklikul kogemusel põhinevat ekspertiisi esindavate saatekülaliste puhul polnud tihtipeale võimalik nende haridustaset või tööalast hõivet välja uurida, kuna isiklikul kogemusel põhineva ekspertiisi esindajad olid suuremal määral laiemale avalikkusele tundmatud inimesed. Nende saatekülaliste puhul polnud tegelikult haridus ning tööalane positsioon ka oluline, kuna nad esindasid neist kahest sõltumatut ekspertiisi.

Leidus aga ka saatekülalisi, kelle puhul oli tööalane hõive võimalik kindlaks teha ning kes kõnelesid oma kogemustest seoses ametikohaga, kus nad töötavad või olid töötanud. Sellisel juhul oli aga saatejuht pannud rõhu just saatekülalise töö kaudu omandatud kogemustele, mitte töökohale ja sellest lähtuvale ekspertiisile.

Saatejuht esitas neile väga isiklikke ning otseselt nende kogemustele ning mõtetele tuginevaid küsimusi. Saatekülalised ka vastasid iseenda kogemustest ning mõtetest lähtuvalt, olles iseenda ning teiste sarnases olukorras või samalaadsete kogemustega inimeste esindajad. Küll ei olnud nad aga oma vastustes üldistavad, vaid kõnelesid siiski ainult isiklikest kogemustest ja mõtetest lähtuvalt.

Aktuaalsete meedias avaldatud sõnavõttude olemasolu ei olnud isiklikku ekspertiisi esindavate saatekülaliste puhul oluline, kuna nad olid pigem laiemale avalikkusele tundmatud inimesed ning kõnelesid saate teemaga seonduvas iseenda isiklikust kokkupuutest. Ka saatejuht ei esitanud pigem isiklikku ekspertiisi esindavatele saatekülalistele küsimusi, mis lähtuksid nende meedias tehtud ülesastumistest, vaid suunas küsimusi eelkõige nende isiklikele tunnetusele.

Isiklike kogemusele tuginevat ekspertiisi esindas näites 13. oktoobril võõraviha teemal olnud saates Carl Stefan Josuah Tuulik, kes on tumedanahaline eestlane. Tuuliki hariduslik taust ning ametialane hõivatus saate teemaga ei seostunud, kuid see polnud tema esindatava ekspertiisi seisukohast ka oluline.

Endise poliitikuna esindas isiklike kogemusele tuginevat tööalast ekspertiisi näiteks 3. märtsil eetris olnud saates Siiri Oviir. Saate teema oli kartellerakondadest. Kuigi Oviir on endine europarlamenti saadik ja poliitik, keskendus saatejuht personaalsetes küsimustes ja Oviir ise diskussiooni käigus pigem isiklike seosele ja kogemusele kui endisest tööst lähtuvale ekspertiisile.

3.2 „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste hulgas esinenud ekspertiisitüüpide jaotumine

Eelnevas alapeatükis välja toodud ekspertiisitüüpidele ning teoreetilises raamistikus käsitletule tuginedes määratleti igale ekspertiisikategoriale vastavate tunnuste alusel valimisse kuulunud saatekülaliste ekspertiis. Saatekülalise ekspertiisi võib tõlgendada kui põhjust, miks inimene oletatavalt saatesse kutsuti, ning aimdust saatekülalise panusest saate teemaga seonduvasse diskussiooni. Järgnevalt tuuakse välja saatesse kutsutud inimeste peamiste ekspertiisitüüpide vahekorra (vt Lisa 3).

Nagu on võimalik näha lisades välja toodud ekspertiisitüüpide karakteristikuid võrdlevas tabelis, oli peamise ekspertiisitüübina kõige levinum tööalane ja hariduslik ekspertiis, mida oli võimalik tuvastada 45 inimese ehk 32% valimisse kulunud saatekülalise puhul. Järgnes tööalane ekspertiis, mida esindas 32 saatekülalist ning kelle osakaal koguvalemist oli ligi

veerand. Akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindasid 29 valimisse kuulunud inimest ehk ligikaudu 20% saadetes kutsutud inimestest. 19 saatekõlalist esindasid meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi ja pädevust ning nende osakaal koguvalemist oli umbkaudu 14%. Isiklikul kogemusel põhinevat ekspertiisi oli saatesse esindama kutsutud 15 inimest, kelle osakaal moodustas umbkaudu 10% koguvalemist.

Kirjeldatud andmetest lähtuvalt saab välja tuua, et valdav osa ehk üle 75% valimisse kuulunud inimestest olid vähemalt tööalaselt seotud teemavaldkonnaga, mille üle saates arutlesid. Saate teemaga seonduv kõrgem haridus oli veidi rohkem kui pooltel saatesse kutsutud inimestest. Saatekõlalistest 24%-l ehk ligi veerandil polnud peamine esindatud ekspertiisitüüp saates seotud konkreetselt nende ametikoha või omandatud haridusliku taustaga.

Eelnevaid tulemusi teoreetilises osas väljatooduga sidudes saab väita, et saatesse kutsutud ekspertiisi esindavad inimesed aitavad diskussioonis osalemise kaudu auditooriumil sündmuste käiku lahti mõtestada ja avalikku arvamust kujundada eelkõige tööalasele ja hariduslikule pädevusele ning seekaudu omandatud kogemustele ja tõdemustele tuginedes.

Üldistatult võib väita, et „Vabariigi kodanikud“ saadetes kujundatakse avalikku arvamust pigem tööalaselt kogemuslikest, teoreetilistest või teaduslikest tõdemustest lähtuvalt kui meediale ja vahendamisele või isiklikele kogemustele põhinedes.

3.2.1 Ekspertiisitüüpide kombinatsioonid

Valimisse kuulunud 140 saatekõlalise tunnustele tuginedes tuli nentida, et mõni inimene esindas rohkem kui ühte ekspertiisitüüpi. Sellest tulenevalt kodeeriti saatekõlalise peamise ja konkreetse saate teemaga seonduvalt domineeriva ekspertiisitüübi ning 42 inimese puhul ka teise ekspertiisitüübi, mida nad saates esimese ekspertiisikategooriaga kombineerituna esindasid. Järgnevas tabelis on üles märgitud esinenud ekspertiisitüüpide kombinatsioonid ning nende esinemise sagedus.

Tabel 1: Ekspertiisitüüpide kombinatsioonid

nr	Peamine ekspertiisitüüp	Teine ekspertiisitüüp	Kombinatsiooni sagedus
1	Tööalane ekspertiis	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	10

2	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	Töölane ekspertiis	7
3	Töölane ja hariduslik ekspertiis	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	4
4	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	3
5	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	Töölane ja hariduslik ekspertiis	3
6	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	3
7	Töölane ja hariduslik ekspertiis	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	3
8	Töölane ekspertiis	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	2
9	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	Töölane ekspertiis	2
10	Akadeemiliselt töölane- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	2
11	Akadeemiliselt töölane- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	1
12	Akadeemiliselt töölane- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	Töölane ja hariduslik ekspertiis	1
13	Töölane ja hariduslik ekspertiis	Akadeemiliselt töölane- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	1
	KOKKU:		42

Tabelist selgub, et kõige enam levinud kombinatsioon oli esindada **nii tööalast kui ka meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi**. 42 inimesest, kes esindasid rohkem kui ühte ekspertiisitüüpi, kümnel oli ekspertiisikombinatsiooniks eelnevalt nimetatu. Sellist kombinatsiooni esindavate saatekülaliste seas oli nii asutuste ja organisatsiooni juhte ning kõneisikuid kui ka konkreetsel ametikohal töötavaid inimesi, kes olid lisaks oma tööalasele ekspertiisile aktiivselt sõna võtnud ning avaldanud artikleid ka meedias. Konkreetsel töökohal pikalt töötanud või teiste samal ametikohal töötavate inimeste seast eristuvate saatekülaliste puhul oli, nagu juba eelnevas peatükis välja toodud, aktiivne meediapildis olemine vahend teiste seast silma paistmiseks. Mitme tööalast ekspertiisi esindava saatekülalise puhul võis ka oletada, et aktiivselt meedias esinemine on vahend, mille kaudu nad tõstavad inimeste teadlikkust enda tegevusalast, tööst või loodud asutusest. Eriti ilmekalt sai selle aspekti välja tuua just kodanikuorganisatsioonide asutajate ning juhtide poolt, kes esindasid tööalasel teatud huvigrupi ning tegid seda järjepidevalt ka meedias. Selliseks saatekülaliseks oli näiteks Eero

Janson, kes oli kutsutud nii 28. aprillil kui ka 1. septembril eetris olnud saadetes. Janson on mittetulundusühingu Eesti Pagulasabi juht, kes tegeleb tööalaselt pagulastega ning esindab aktiivse kõneisikuna ka pidevalt meedias nimetatud vähemusgruppi.

Teine levinud kombinatsioon oli esindada **peamise ekspertiisitüübina isiklikku ekspertiisi ning lisaks veel tööalast ekspertiisi**. Taolise ekspertiisikategooriate kombinatsiooniga oli valimi hulgas seitse saatekülalist. Ühed neist olid saatekülalised, kelle isiklike kogemusele oli saates pandud põhirõhk, kuid kes olid ka tööalaselt hõivatud valdkonnas või temaatikas, mis oli seotud nende isiklike läbielamiste ja kogemustega. Teine grupp inimesi, kes taolist ekspertiisitüüpide kombinatsiooni saates esindasid, olid isiklikud kogemused saanud just oma töö kaudu, kuid saates oli põhirõhk pandud saadud kogemustele ja läbielamistele, mitte positsioonile, kus nad olid või on tegevad. Peamise ekspertiisitüübina isiklikku ekspertiisi ning lisaks veel tööalast ekspertiisi esindav saatekülaline oli näiteks 3. märtsi saates osalenud Siiri Oviir, kes kõneles isiklikust seosest endise poliitikukarjääri ning Keskerakonnaga. Kuigi ta oli europarlamenti saadiku ning poliitiku rollis omandanud ekspertiisi tööalase hõivatuse kaudu, oli saates pandud põhirõhk tema isiklikele kogemustele.

Kolmas enam esinenud ekspertiisitüüpide kombinatsioon oli **peamise ekspertiisikategooriana tööalane ning hariduslik ekspertiis ning teise ekspertiisitüübina meedial ja vahendamisel põhinev pädevus**. Taoline ekspertiisitüüpide kombinatsioon esines neljal saatekülalisel ning tuli üldjuhul ette siis, kui teatud valdkonnas tegutsev ning seda ala õppinud inimene oli aktiivselt üles astunud ka meediapildis. Taolise ekspertiisikombinatsiooni esindajad olid levinud saadetes, kus meediasüsteem iseeneses oli saate teemaga tugevalt seotud, nagu näiteks Charlie Hebdo juhtumi, venekeelse meedia või riigimeeste tervist puudutavate andmete avalikustamise üle arutlevates saates, ning saatesse kutsutud inimene oli meediat õppinud ja selles valdkonnas tööalaselt tegev. Küll ei saanud taoliste saatekülaliste puhul jätta märkimata ka meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi, kuna see valik, et just need saatekülalised meediast kõnelema olid kutsutud, taandus samuti meedias vastaval temal tehtud esinemistele. Tööalase ja haridusliku ekspertiisi ning meedial ja vahendamisel põhineva ekspertiisi kombinatsiooni esindas näiteks 21. aprillil eetris olnud saates Andreas Kaju, kes on ametilt suhtekorraldaja ning portaali poliitika.guru toimetaja. Saates kõneles ta sellest, kas Eestis arvestatakse poliitika kujundamisel põhjalike uuringutega. Kuna tema tööalane ekspertiis nimetatud teemas tugineb meediale ja vahendamisele, mõjutab ka aktiivne meediapildis olek tema ekspertiisi määratlust ning saatesse kutsumise ajendit.

Kokkuvõtvalt saab kõiki kombinatsioone arvesse võttes märkida, et kõige enam oli ühe kombinatsiooni osapoolena esindatud meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis. Nagu eelnevalt välja toodud tabelist on võimalik näha, oli kokku 13 kombinatsiooni ning neist seitsmes oli esindatud meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiisitüüp. Kõnealune ekspertiis oli kombinatsiooni ühe osapoolena esindatud kolm korda peamise ning neli korda teisese ekspertiisitüübina.

Järgmine kombinatsioonides enim esinenud ekspertiisitüüp oli isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis, mis esines kuues erinevas kombinatsioonis. Kahes kombinatsioonis oli see peamine ning neljas teisene ekspertiisitüüp.

Töölane ja hariduslik ekspertiis oli üheks osapooleks viies erinevas kombinatsioonis. Kolmes kombinatsioonis oli see peamine ning kahes teine saatekülalise esindatud ekspertiisitüüp.

Nii akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis kui ka töölane ekspertiis oli mõlemad esindatud ekspertiisitüüpide kombinatsioonides neljal korral. Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis oli kolmes kombinatsioonis peamine ning ühes teine esindatud ekspertiisitüüp. Töölane ekspertiis oli kahel korral peamine ning kahel korral teisene kombinatsioonis esinenud ekspertiisitüüp.

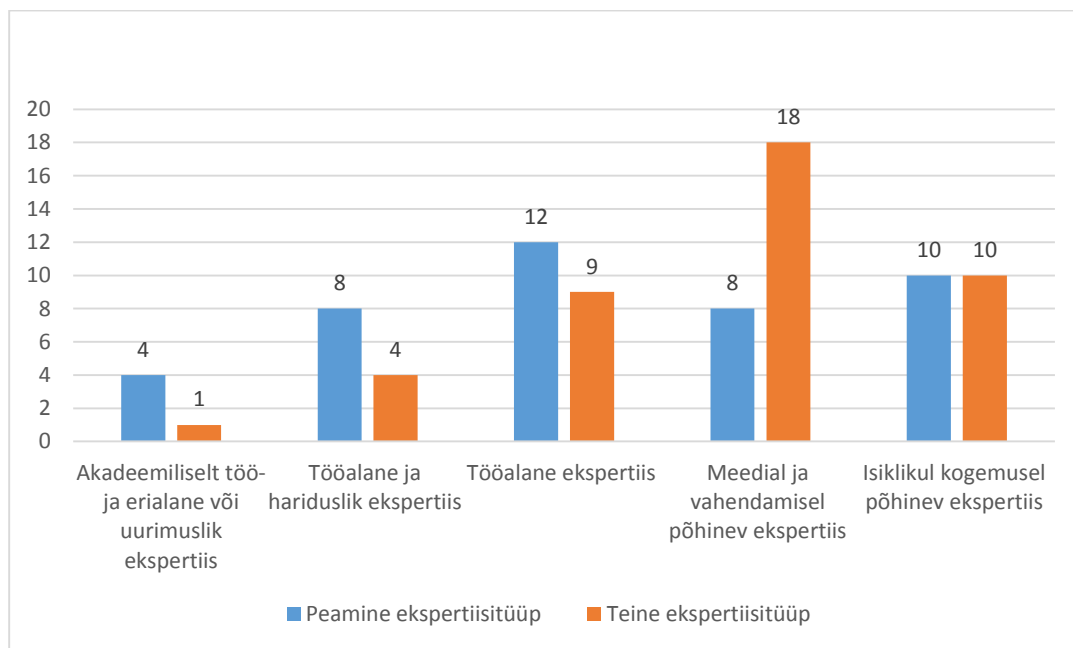
Eelnevast saab järeldada, et kuigi peamise ekspertiisitüübina esindasid meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi vaid umbkaudu 14% saatekülalistest, oli meedial saatekülaliste ekspertiisi määratlemisel ning seekaudu nende oletatava saatesse kutsumise ajendi kujundamisel suurem roll. Taoline tendents ühtib teoreetilises osas välja toodud Bourdieu väljateooria ning erinevate mediatiseerumise teooriatega, mis viitasid sellele, et meedia loogika on erinevate valdkondade ja institutsioonidega põimunud ning omandanud nendes konkreetset institutsiooni või valdkonna loogikat mõjutava rolli.

Lisaks meediale ja vahendamisele põhinevale ekspertiisile oli kombinatsioonides levinud ka isiklikule kogemusele tuginev ekspertiis. Eelnevast tulenevalt saab väita, et saatekülaliste poolt esindatud ekspertiisikombinatsioonid koosnesid pigem laiemalt defineeritud ekspertiisitüüpidest, mis põhinesid meediale ja vahendamisele või isiklikele kogemustele, mitte konkreetsete kriteeriumite täitmisele nagu nõuavad akadeemiline, hariduslik või töölane ekspertiis.

Võttes arvesse kombinatsioonide esinemise sagedust saatekülaliste hulgas (korrutades esinenud kombinatsioonid läbi neid esindanud saatekülaliste arvuga), oli ootuspäraselt nii esmast kui ka

teist ekspertiisitüüpi vaadeldes kõige domineerivam meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis. Sageduselt järgmine oli tööalane ekspertiis ning isiklik ekspertiis. Harvemad olid tööalane ja hariduslik ekspertiis ning akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis.

Saatekülaliste esindatud ekspertiisikombinatsioonides erinevate ekspertiisitüüpide esinemise sageduse ilmestamiseks ning selgemaks välja toomiseks koostati joonis, millel kujutatakse ekspertiisitüüpe ning nende esinemise sagedust saatekülaliste hulgas nii peamise kui ka teisese ekspertiisikombinatsiooni osapoolena.

Joonis 1: Ekspertiisitüüpide esinemise sagedus kombinatsioonide peamise ja teisese osapoolena

Joonisel on illustratiivselt näha, kuidas valitseb tendents, et kombinatsioonides on rohkem esindatud ekspertiisitüübid, mida ei iseloomusta konkreetne kriteerium nagu akadeemilise, haridusliku või ametialase seose olemasolu.

Üldiselt saab väita, et taoline tendents ning esinenud ekspertiisitüüpide kombinatsioonide vahetõrge on loogiline, sest kindlapiirilised tunnused nagu akadeemiline, ametialane või hariduslik ekspertiis on kergemini tuvastavad ning vähem erinevate ekspertiisiilmingutega segunenud kui meedial ja vahendamisel või isiklikul kogemusel põhinev ekspertiisitüüp.

Selgelt saab välja tuua selle, et meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis on erinevates kombinatsioonides domineeriv teisene ekspertiisitüüp, mis peamist toetab. Nimetatud asjaolu kinnitab eelnevas peatükis ekspertiisitüüpide iseloomustustes välja toodud tähelepanekuid, et

näiteks mitmete tööalase ekspertiisi esindajate meetodiks teistest eristuda või organisatsioonijuhtidel oma asutusest inimeste teadlikkust tõsta oli just meedias aktiivselt sõnavõtmise. Meedial ja vahendamisel põhineva ekspertiisi roll ekspertiisikombinatsioonides teiste ekspertiisitüüpide kõrval viitab erinevate valdkondade ja institutsioonide mediatiseerumisele. Lisaks osutab see ka ühistele joontele Bourdieu ekspertide käsitlusega, et telesaadetesse kutsutakse eksperte, kes on juba varem meedias üles astunud ning seekaudu omandanud auditooriumi ja avalikkuse ees sümboolse kapitali.

Isiklikule kogemusele põhinev ekspertiisitüüp esines kombinatsioonides peamise ja teisese ekspertiisitüübina võrdne arv kordi. Isiklikule kogemusele põhinevat ekspertiisitüüpi sisaldavale kombinatsioonile viidati ka käesoleva peatüki alguses, mil toodi välja, et ühel osal seda kombinatsiooni esindavatest saatekülalistest on isiklik kogemus peamine ekspertiisitüüp, millele saates keskendutakse, kuid saatekülaline tegeleb isikliku kogemusega seonduva alaga ka tööelus. Teine variant oli see, et peamine ekspertiisitüüp oli tööalane, kuid saates keskenduti ka isiklikele ametikoha või tööülesannete kaudu omandatud kogemustele.

3.3 „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste ekspertiis lähtudes temavaldkonnast

Valimisse kuulunud 35 saate teemat jaotati standardiseeritud kontentanalüüsi meetodil kaheksasse erinevasse temavaldkonda (sulgudes on kirjas valimisse kuulunud aja jooksul vastava valdkonnaga seotud saadete arv):

- 1) Sisepoliitika (6);
- 2) Välispoliitika (4);
- 3) Haridus ja teadus (4);
- 4) Sotsiaalteemad (14);
- 5) Majandus (1);
- 6) Meditsiin ja tervishoid (2);
- 7) Kultuur (2);
- 8) Infrastruktuur (2).

Temavaldkondi määrates prooviti lähtuda võimalikult sarnase mahu ning hõlmatusega alateemadest.

Järgnevalt vaadeldi, mil määral on erinevates valdkondades välja kujunenud kindlate tunnustega ekspertiisi esindavad saatekülalised, keda vastavate teemade arutlemiseks

„Vabariigi kodanikud“ saadetesse kaasatakse. Valdkondade kaupa saadet analüüsidest lähtuti vaid peamisest ekspertiisitüübist, mida saatekõlaline esindas, sest taoline lähenemine võimaldas kõikidele teemavaldkondadele läheneda samadel alustel, kuna suurem osa saatekõlalistest ei esindatud ekspertiisitüüpide kombinatsiooni, vaid üht peamist ekspertiisikategooriat. Järgnevas tabelis on toodud arvuliselt välja, milline on erinevate teemavaldkondadega seonduvatesse saadetesse kutsutud inimeste peamised ekspertiisitüübid.

Tabel 2: Saatekõlaliste peamised ekspertiisitüübid teemavaldkondade kaupa

	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	Tõõalane ja hariduslik ekspertiis	Tõõalane ekspertiis	Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	KOKKU
Sisepoliitika	4	7	3	7	3	24
Välispoliitika	5	8	2	1		16
Haridus ja teadus	2	4	9		1	16
Sotsiaalteemad	11	15	12	7	11	56
Majandus		2		2		4
Meditsiin ja tervishoid	4	2		2		8
Kultuur	1	4	3			8
Infrastruktuur	2	3	3			8
KOKKU	29	45	32	19	15	140

Lähtudes tabelisse kokku koondatud andmetest, saab kokkuvõtlikult öelda, et kahes teemavaldkonnas, millega seonduvate teemade üle arutles kõige suurem hulk saatekõlalisi, olid esindatud kõik ekspertiisitüübid. Teisalt tuleb nentida, et need kaks teemavaldkonda, sisepoliitika ja sotsiaalteemad, olid võrreldes teistega ka laiema amplituudiga.

Kõikides teemavaldkondades oli esindatud tõõalase ja haridusliku ekspertiisiga saatekõlalisi. Taoline tendents on ka loomulik, kuivõrd tõõalane ja hariduslik ekspertiis oli saatekõlaliste seas kõige levinum ekspertiisivorm.

Enamikus teemavaldkondades oli esindatud ka akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis ning tõõalane ekspertiis. Mõlemad ei ole esindatud vaid majanduse teemavaldkonnas

ning tööalane ekspertiis polnud esindatud ka saadetes, kus arutleti meditsiini ja tervishoiu teemadel. Majandusega seonduvates teemades põhjendab nimetatud ekspertiisitüüpide puudumist asjaolu, et aasta jooksul oli eetris vaid üks saade, kus majandusteemade üle arutleti, mistõttu kõneles nimetatud valdkonnaga seonduva teema üle vaid neli saatekülalist. Tööalase ekspertiisi esindatuse puudumise põhjuseks meditsiini ja tervishoiu teemadel eetris olnud saadetes võib olla asjaolu, et üldiselt on meditsiin ja tervishoid valdkond, milles pädev olemine eeldab tööalaseks ekspertiisiks ka hariduslikku kvalifikatsiooni.

Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis ning isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis olid peamise ekspertiisitüübina erinevates teemavaldkondades esindatud vähemal määral. Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis oli kõige enam esindatud kahes kõige levinumas teemavaldkonnas, sisepoliitika ning sotsiaalteemade üle arutletavates saadetes. Selle ekspertiisitüübi suurt esindatust just nendes valdkondades põhjendab eelnevalt välja toodud asjaolu, et need olid kõige suuremaga amplituudiga teemavaldkonnad. Ühtlasi ühtib tulemus Bourdieu väljateooriaga, mille järgi on sotsiaalteadused ja kultuur madalama väljaautonoomiaga kui näiteks reaalteadused ning seetõttu on neis valdkondades ka madalam sissepääsulõiv ja suurem hulk meediale põhinevat ekspertiisi esindavaid inimesi. Eelnevast tulenevalt võib oletada, et need valdkonnad on saates esindatute seast kõige enam mediatiseerunud.

Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis oli domineeriva ekspertiisitüübina esindatud just sotsiaalteemades. Selle põhjuseks võib oletada just sotsiaalteemasid käsitleva valdkonna sisulist eripära, mis taandub suuresti inimestele, nendega seotud probleemidele ja isiklikele kogemustele.

3.4 Saates „Vabariigi kodanikud“ osalejate sooline, vanuseline ja hariduslik profiil

Järgnevas peatükis analüüsitakse valimisse kuulunud saadete vaatamise ning Google otsingumootori abil saate osalistele taustuuringu teostamisega nii saatejuhtide kui ka saatekülaliste soolist, vanuselist ja hariduslikku profiili.

3.4.1 Saatekülaliste sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus

2015. aasta jooksul eetris olnud „Vabariigi kodanikud“ saadetes oli kutsutud kokku 140 saatekülalist. Valimisse kuulunud saatekülalisest 97 olid meessoost ning 43 naissoost ehk vastavalt 69% saatesse kutsutud külalistest olid mehed ning 31% naised. Eelnev tähendab, et

meessoost ekspertiisiesindajaid oli täpselt poole rohkem naissoost ekspertiisi esindama kutsutud saatekülalistest. Vanus oli võimalik tuvastada 125 saatekülalisel, kelle keskmiseks vanuseks tuli 48,6 eluaastat. Meessoost saatekülalistest oli võimalik leida 90 vanus, kelle keskmiseks eaks tuli 49 eluaastat. 35 naise, kelle vanus oli võimalik Google otsingumootori kaudu kindlaks teha, keskmiseks vanuseks oli 47 eluaastat. Valimisse kuulunud saatekülalistest üheksal polnud võimalik haridustaset leida, kahel isikul oli keskharidus ning ülejäänud 129 olid kõrgharidusega.

Võrreldes käesoleva uurimuse tulemusi varem tehtud välismaiste uuringutega, selgub, et Eesti avalik-õigusliku televisiooni saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud ekspertiisiesindajate sooline profiil ühtib välismaiste uuringute valimisse kuulunud ekspertide profiiliga. Nagu Hetsroni ja Lowensteini (2014) Iisraeli jutusaadetes kutsutud ekspertide, Desmondi ja Danilewiczi (2009) Kirde-Ameerika kohalikus televisioonis allikana kasutatud ekspertide ning Voinché, Davie ning Dinu (2010) USA osariigi Louisiana kohalikus teleprogrammis ekspertide esindatusele tuginevates uuringutes selgus, oli ka Eesti avalik-õigusliku telekanali saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud rohkem meessoost kui naissoost isikuid.

Hetsroni ja Lowensteini tehtud uuringus toodi välja ka see, et meessoost eksperdid oli vanemad ja kõrgema reputatsiooniga kui naissoost saatekülalised. „Vabariigi kodanikud“ saatesse kaasatud ekspertide puhul sama tendentsi täheldada ei saanud. Kuigi naissoost saatekülaliste keskmine vanus oli madalam kui meessoost saatesse kutsututel, oli vanuseline erinevus liiga väike, et selle põhjal üldistavaid järeldusi teha. Lisaks ei esinenud „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud inimestel ka märkimisväärset hariduslikku erinevust ning uuringu tulemustele tuginedes saab väita, et üldiselt kutsutakse „Vabariigi kodanikud“ saatesse kõrgharidusega inimesi.

3.4.2 Mitmes saates esindatud saatekülaliste iseloomustus

Valimisse kuulunud 140 saatesse kutsutud inimesest 122 olid aastapikkuse aja jooksul saatekülaliseks vaid ühel korral ning üheksa inimest olid valimisse kuulunud ajavahemiku jooksul eetris olnud saadetes külaliseks kahes erinevas saates. Järgnevasse tabelisse on koondatud valimisse kuulunud aja jooksul erinevates saadetes saatekülalisteks olnud inimeste nimed, saadete teemavaldkonnad ning saatesse kutsutute esindatud ekspertiisitüübid.

Tabel 3: Mitmes erinevas saates osalenud saatekülalisi iseloomustavad tunnused

Saatekülalise nimi	Saates osalemise arv	I saate teemavaldkond	II saate teemavaldkond	I saates esindatud ekspertiis	II saates esindatud ekspertiis
--------------------	----------------------	-----------------------	------------------------	-------------------------------	--------------------------------

Eero Janson	2	Sotsiaalteemad	Sotsiaalteemad	Töölane; Meedial ja vahendamisel põhinev	Töölane; Meedial ja vahendamisel põhinev
Ilmar Raag	2	Sotsiaalteemad	Kultuur	Isiklikul kogemusel põhinev; Töölane	Töölane
Jüri Saar	2	Välispoliitika	Sisepoliitika	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik
Kristjan Port	2	Meditsiin ja tervishoid	Meditsiin ja tervishoid	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik
Maris Lauri	2	Kultuur	Haridus ja teadus	Töölane ja hariduslik	Töölane ja hariduslik
Merle Maigre	2	Välispoliitika	Välispoliitika	Töölane ja hariduslik	Töölane ja hariduslik
Mihhail Lotman	2	Sotsiaalteemad	Sisepoliitika	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik	Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik
Raul Rebane	2	Sisepoliitika	Sisepoliitika	Meedial ja vahendamisel põhinev	Meedial ja vahendamisel põhinev
Valdo Randpere	2	Sotsiaalteemad	Sotsiaalteemad	Töölane; Meedial ja vahendamisel põhinev	Isiklikul kogemusel põhinev; Töölane

Aasta jooksul mitmes saates esindatud inimestest kaks olid naissoost ning seitse meessoost. Mõlemad naissoost isikud, nii Maris Lauri kui ka Merle Maigre esindasid mõlemas saates, kuhu nad olid kutsutud, tööalast ja hariduslikku ekspertiisi. Maris Lauri on poliitik ja majandusanalüütik, kes osales kultuuri ning hariduse ja teadusega seotud saadete diskussioonis, kusjuures mõlemas saates väljendas ta arvamusi ja mõtteid nii majandusanalüütiku kui ka poliitiku vaatevinklist. Merle Maigre on Eesti presidendi julgeolekunõunik, kes osales kahel korral välispoliitikaga seotud diskussioonides. Maigre rolli ainulaadsus saate diskussioonis tuleneb tema spetsiifilise ametikoha ning haridusliku ekspertiisi sünteesist.

Viis saatekülalist arutlesid kahes erinevas saates sama temavaldkonna alla kuuluva teema üle ning ülejäänud neli osalesid valimisse kuulunud ajavahemiku jooksul kahe erineva temavaldkonnaga seotud arutluses.

Üheksast mitmel korral saadetes kutsutud inimesest seitse esindasid mõlemal korral sama ekspertiisitüüpi või ekspertiisitüüpide kombinatsiooni. Akadeemiliselt töö- ja erialast või

uurimuslikku ekspertiisi esindasid mõlemal korral sama või sarnaste teemavaldkondadega seotud arutlustes Jüri Saar, Kristjan Port ning Mihhail Lotman.

Jüri Saare ning Kristjan Porti saatejuhivoolne esitusviis ning sellega seonduvalt ka saadete teemaga haakuv roll polnud erinevates saadetes ühtne. Jüri Saart tutvustati ühes saates kui Tartu Ülikooli kriminoloogia professorit ning teises saates kui Tartu Ülikooli professorit ning Vabaerakonna juhatuse liiget. Kristjan Porti esitleti ühes saates Tallinna Ülikooli terviseteaduste ja spordi instituudi direktorina ning teises saates sihtasutuse Eesti Antidoping nõukogu liikmena. Mihhail Lotmani esitleti mõlemas saates aga samamoodi. Eelneva põhjenduseks võib olla see, et Mihhail Lotman oli kutsutud üldisemate sotsiaalprobleemide üle arutletavatesse, kuid Jüri Saar ning Kristjan Port konkreetsemate ja spetsiifilisemate teemadega seonduvatesse saadetes.

Kolme saatekülalise - Eero Janson, Raul Rebase ning Valdo Randpere – esindatud ekspertiis oli mõlemal korral seotud meedias aktiivselt sõnavõtmisega. Eero Janson võtab meedias väga tihti sõna tulenevalt oma tööalasest rollist mittetulundusühingu Eesti Pagulasabi juhatajana. Kuivõrd tema töö on kaitsta ning esindada konkreetset vähemus- ja huvigruppi Eestis, teeb ta seda aktiivselt ka meediamaastikul. Raul Rebast esitleti mõlemas saates kommunikatsiooniekspertina. Tal on ajakirjanikuharidus ja mitmekülgne töökogemus erinevates meediaväljaannetes ning spordiga seonduvates kommunikatsioonirühmades, millega ta on omandanud eksperdi rolli ja millest tulenevalt saab ka väita, et tema ekspertiis põhineb meediale ja vahendamisele. Valdo Randpere on poliitik, konkreetsemalt riigikogu Reformierakonna fraktsiooni aseesimees, kes oli saadetesse kutsutud lähtuvalt tema sõnavõttudest meedias ning tööalase hõivatuse tõttu Reformierakonnas kui Eesti poliitilise maastiku domineerivas parteis.

Kõikidel saatekülalistel, kes olid aastapikkuse perioodi jooksul mitu korda erinevatesse saadetesse kutsutud, oli saate teemaga seonduv tööalane side.

Kokkuvõtlikult võib väita, et üldiselt on valimisse kuulunud aja jooksul mitmel korral „Vabariigi kodanikud“ saadetes esinenud külalised kutsutud arutlema konkreetse teemavaldkonna või lähedaste valdkondadega seonduvatel teemadel. Iga mitmel korral saates osalenud külalise puhul oli võimalik leida erinevaid potentsiaalseid põhjendusi nende korduvaks kaasamiseks: meedial ja vahendamisel põhineva ekspertiisi tähtsus, spetsiifiline ametikoht, lai amplituud ning pädevus erinevates teemavaldkondades või oskus erinevatel ühiskonda laiemalt puudutavatel teemadel kaasa rääkida.

3.4.3 Teemavaldkondadel põhinev sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus

Nagu juba varem välja toodud, esines aastapikkuse perioodi jooksul kõige enam „Vabariigi kodanikud“ saadetes diskussiooni sotsiaalteemade üle. Selle valdkonnaga seonduvalt oli eetris 14 saadet, kuhu oli erinevate teemade üle arutlema kutsutud 56 saatekülalist, kellest 33 olid mehed ja 23 naised. Sotsiaalteemade üle arutlenud saatekülaliste keskmine vanus oli 47 eluaastat. Neist kõige nooremad olid 27-eluaastased Eero Janson ning Mart Valner ning vanimad 68-aastased Kersti Kreismann ning Iris Pettai.

Valdkonna esindatuse poolest järgnev oli sisepoliitika, millega seonduvalt oli aasta jooksul eetris kuus saadet ning vastavatel teemadel kõnelejaid 24, kellest viis naissoost ja 19 meessoost. Nende keskmine vanus oli 52 eluaastat. Nende seast, kelle vanus oli Google otsingumootori kaudu võimalik kindlaks teha, noorim oli 36-aastane Eerik Moora ning vanimad 68-aastased Jaak Jõerüüt ning Siiri Oviir.

Nii välispoliitika kui ka hariduse ja teaduse valdkonnaga seotud saateid oli valimisse kuulunud ajaperioodi jooksul eetris neli ning vastavatel teemadel diskuteerivaid saatekülalisi 16. Sooline jaotus oli mõlemas valdkonnas üsnagi ühtne – välispoliitika teemadel kõnelesid neli naissoost ja 12 meessoost isikut ning hariduse ja teadusega seonduvatel teemadel kolm naissoost ja 13 meessoost saatekülalist ehk õrnema sugupoole osakaal oli mõlemas teemavaldkonnas umbes veerand. Välispoliitikaga seonduvatel teemadel arutlenud inimeste keskmine vanus oli madalam kui haridusest ja teadusest kõnelenud saatekülaliste vanus. Nimelt oli välispoliitikaga seonduvatel teemadel kõnelenud inimeste keskmine vanus 44,6 ning hariduse ja teaduse valdkonnas vastavalt 51 eluaastat. Valimisse kuulunud noorim saatekülaline, kelle vanus oli võimalik Google otsingumootori kaudu kindlaks teha, oli välispoliitika teemal eetris olnud saates diskuteerinud 24-aastane Sergei Metlev.

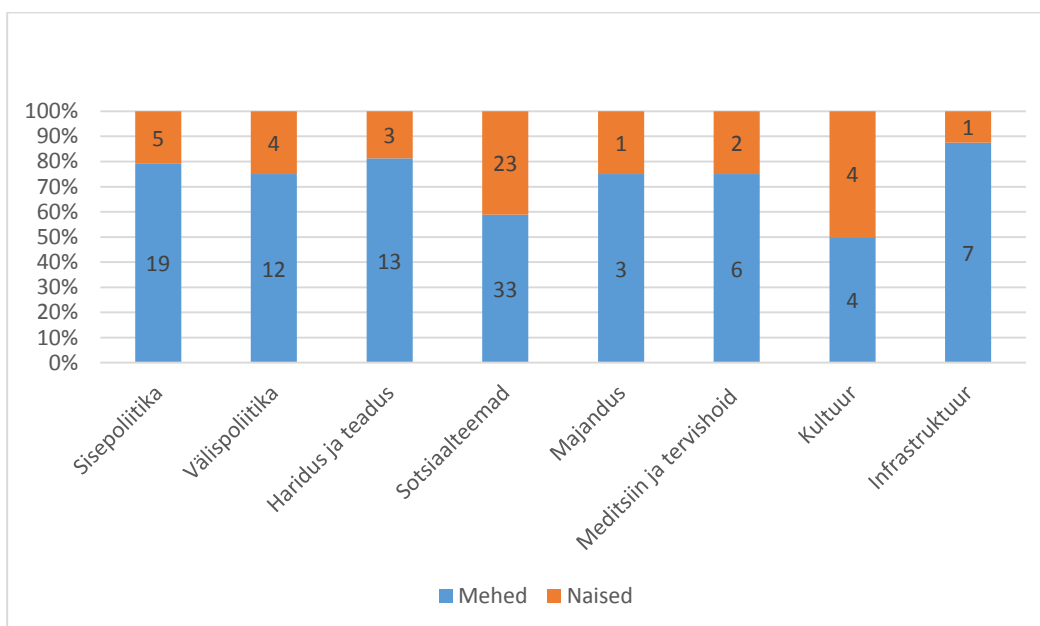
Kolme valdkonda – meditsiin ja tervishoid, kultuur, infrastruktuur – kuuluvatest teemadest oli aasta jooksul eetris kaks saadet ja neis kõnelenud saatekülaliste arv kaheksa. Kultuuriteemadel kõnelenud saatekülaliste sooline jaotus oli võrdne, neli meest ja neli naist. Meditsiini ja tervishoiu teemadel arutlesid kaks naist ning kuus meest ning infrastruktuuriga seonduvas arutluses vaid üks naissoost isik ning ülejäänud seitse meessoost. Kõige madalam keskmine vanus oli kultuuriteemadel kõnelenud saatekülalistel, milleks oli 45,5 eluaastat. Infrastruktuuriga seonduvatel teemadel arutlenud inimeste keskmine vanus oli 47 ning meditsiini ja tervishoiu teemadel 51,4 eluaastat. Meditsiini ja tervishoiu valdkonnaga seotud

teemal arutles ka kõige vanim valimisse kuulunud saatekülaline, kelleks oli 75-aastane Adik Levin, keda on eelnevalt meedias tituleeritud ka seniorarstiks.

Majandusest oli valimisse kuulunud aja jooksul eetris vaid üks saade ning sellel teemal kõnelesid neli saatekülalist, kellest kolm mehed ja üks naine. Nende keskmine vanus - 54 eluaastat - oli valdkondlikult kõige kõrgem. Majanduse teemal eetris olnud saates oli kõige noorem saatekülaline Mari-Liis Sööt, kes oli 36-aastane, ning vanim Olev Remsu, kes oli 68-aastane.

Kuivõrd üldises saatekülaliste haridusliku profiili iseloomustuses oli välja toodud, et 140 saatekülalisest 131 inimesel oli võimalik tuvastada haridustase ning neist 129 saatekülalist ehk 98% inimestest olid kõrgharidusega, ei esine haridustasemest lähtuval valdkondlikul jaotusel tähelepanuväärseid erisusi, mida saaks laiemalt käsitleda.

Valdkonnapõhiste tunnuste selgemaks välja toomiseks ning illustreerimiseks on koostatud joonised, mis kujutavad igas valdkonnas saatekülaliste soolist ja vanuselist jaotuvust.

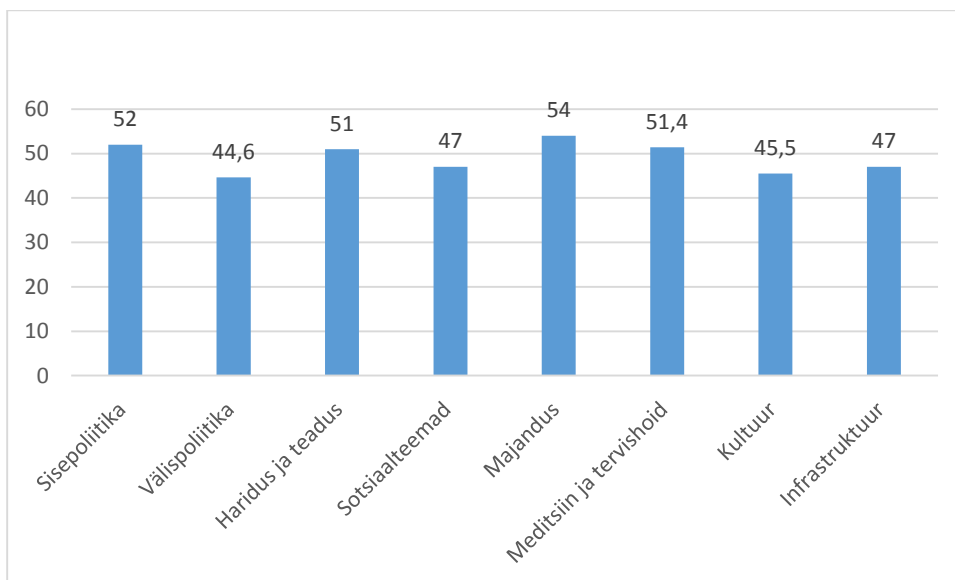
Joonis 2: Telesaate „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste sooline jaotus teemavaldkondade kaupa

Eelnevalt kujutatud joonis ilmestab olukorda, mil olenemata valdkonnast, olid „Vabariigi kodanikud“ saates meessoost isikud ülekaalus. Ainsa võrdväärse soolise jaotusega hakkab silma kultuurivaldkond, kuid kuna selles valdkonnas ei olnud esindatud just kuigipalju saatekülalisi, siis ühtegi suuremat valdkonnapõhist järeltust sellest tähelepanekust lähtuvalt

teha pole võimalik. Naissoost isikute vähest esindatust erinevates valdkondades selgitab ka üldine naissoost saatekülaliste väiksem esindatus valimisi.

Protsentuaalselt olid naised kõige vähem esindatud infrastruktuuri teemadel arutletavates saadetes. Samuti oli naiste protsentuaalne osakaal madal ka hariduse ja teaduse ning sisepoliitikaga seonduvates saadetes, kus vastav naissoost saatekülaliste protsent oli 19% ja 21%. Veerand saatekülalistest olid naised välispoliitika, majanduse ning meditsiini ja tervisehoiu teemadel käsitletavates saadetes. Kõige suurem naissoost saatekülaliste osakaal oli sotsiaalteemadel ning eelnevas lõigus mainitud kultuurivaldkonnas. Nendes teemavaldkondades oli naiste protsentuaalne esindatus vastavalt 41% ja 50%.

Kuivõrd sotsiaalteemad ning kultuur on vähem struktuurikesksed teemad kui poliitika või majandus ning nendes valdkondades oli naissoost saatekülaliste protsent suurem, selgub, et saate „Vabariigi kodanikud“ saatekülalistele tuginev uuring ühtib teoreetilises osas väljatoodud välismaiste uuringutega. Nimelt oli kõigi kolme välja toodud välismaise uuringu ühiseks tulemuseks see, et saadete teemavaldkondade lõikes on saatekülaliste sooline jaotus erinev ning naissoost isikud räägivad pigem „kergematel“ ja „igapäevasematel“ ning meessoost saatekülalised „tõsisematel“ teemadel.

Joonis 3: Telesaate „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste vanuseline jaotus teemavaldkondade kaupa

Kuigi valimisse kuulunud saatekülaliste soolisele jaotusele tuginev vanuseline määratlus ei andnud tulemusi, mille põhjal teha üldistavaid järeldusi, oli teemavaldkonnapõhine

saatekülaliste vanuseline jaotus veidi mitmekesisem. Üldjuhul jäi erinevates valdkondades keskmine vanus 44 ja 54 eluaasta vahele, varieerudes vaid kümne eluaasta lõikes. Kõige kõrgem oli majanduse teemadel arutlevate saatekülaliste vanus. Küll tuleb aga järeltuleks tehes arvesse võtta seda, et majanduse teemavaldkonnast kõnelevad inimesed olid valimis kõige vähem esindatud. Kõige madalam oli välispoliitikast kõnelevate saatekülaliste keskmine vanus.

Kuivõrd kõikide saatekülaliste keskmine vanus oli 48,6 eluaastat, oli täpselt pooltest teemavaldkondadest kõnelevate inimeste keskmine vanus kõrgem ja pooltel madalam kui tervele valimile tuginev vanuseline määratlus.

Kuivõrd suuri üldistusi eelnevatele andmetele tuginedes pole võimalik teha, valitseb siiski tendents, et inimkesksematel teemadel nagu sotsiaalteemad ja kultuur on saatekülaliste keskmine iga madalam, kui struktuurikesksetel teemadel nagu haridus ja teadus, meditsiin ja tervishoid ning sisepoliitika.

3.4.4 Ekspertiisitüüpidel põhinev sooline, vanuseline ja hariduslik jaotus

Lisaks teemavaldkondadele põhineva soolise ja vanuselise profiili analüüsimist, saab telesaatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste soolist ja vanuselist jaotuvust vaadelda ka ekspertiisitüüpidele tugineva jaotuse kaudu. Kuna, nagu juba eelnevalt välja toodud, oli üldvalimisse kuulunud inimestest 98%-l kõrgharidus, ei saa ka ekspertiisitüüpidel põhineval jaotusel välja tuua haridusliku jaotuse erisusi.

Kõige enam esindasid saatekülalised tööalast ja hariduslikku ekspertiisi. Vastav ekspertiisitüüp oli 45 saatesse kutsutud inimesel, kellest 22 olid naissoost ning 23 meessoost isikud ning nende keskmine vanus oli 44 eluaastat. Noorim tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindav saatekülaline oli juba eelnevalt mainitud 24-aastane Sergei Metlev ning vanim 71-aastane Heido Vitsur.

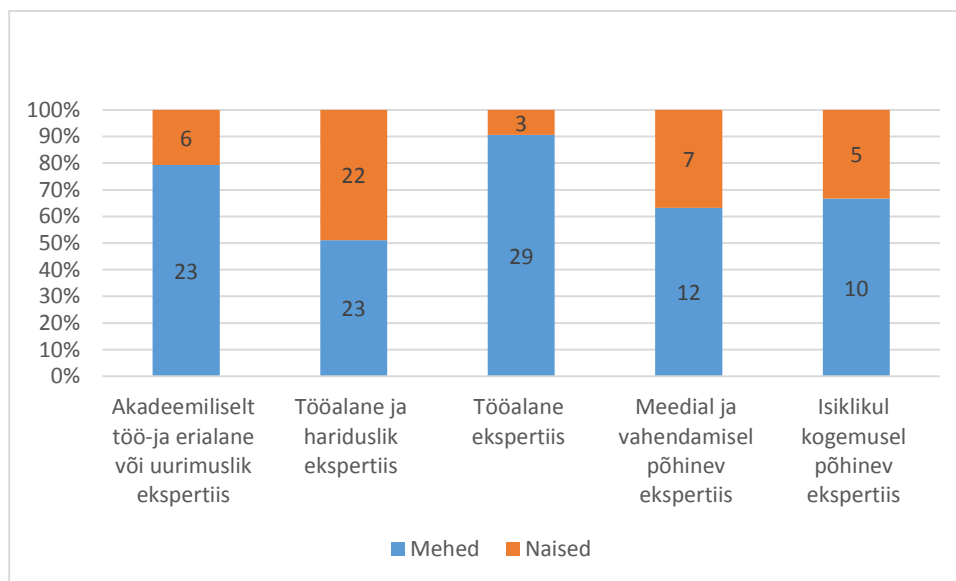
Teine enim esindatud ekspertiisitüüp oli tööalane, mida esindasid 32 inimest. Neist vaid kolm olid naissoost ning ülejäänud 29 meessoost isikud. Saate teemaga seonduval ametikohal töötavate saatekülaliste keskmine vanus oli 49 eluaastat.

Akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindasid 29 saatekülalist, kellest kuus olid naissoost ning 23 meessoost ning nende keskmine vanus oli 52,6 eluaastat. Kõige noorem akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindanud saatekülaline oli 29-aastane Taavi Minnik ning vanim 75-aastane Adik Levin.

Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi peamise ekspertiisitüübina esindanud 19 saatekülalisest seitse olid naissoost ning 12 meessoost. Nende keskmine vanus oli 51 eluaastat.

Isiklikul kogemusel põhinevat ekspertiisi esindanud 15 saatesse kutsutud inimesest viis olid naissoost ning 10 meessoost. Seda ekspertiisitüüpi esindavate saatekülaliste keskmine vanus oli samuti 51 eluaastat.

Eelnevalt kirjeldatud andmete illustreerimiseks ning selgemaks välja toomiseks on koostatud joonised, mis kujutavad iga ekspertiisitüüpi esindanud saatekülaliste soolist ja vanuselise jaotuvust.

Joonis 4: Telesaate „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste sooline jaotus erinevates ekspertiisitüüpides

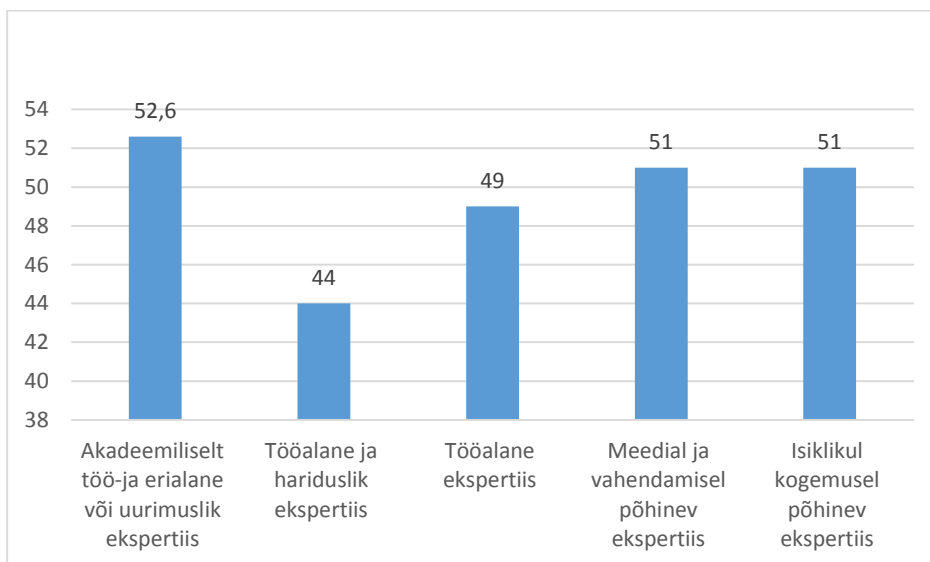
Kõikide ekspertiisitüüpide lõikes olid meessoost saatekülalised rohkem esindatud kui naissoost saatekülalised. Taoline olukord on kohati loomulik, sest ka üldvalimisse kuulus tunduvalt vähem naissoost isikuid kui meessoost isikuid. Tähelepanuväärne on see, et kõige suurema esindatusega ekspertiisigrupis, tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavate saatekülaliste seas oli meeste ja naiste osakaal peaaegu et võrdne.

Nii protsentuaalselt kui ka arvuliselt olid naissoost saatekülalised kõige vähem esindatud tööalast ekspertiisi esindavate saatekülaliste seas. Eelnev tendents annab alust oletada, et ilma vastava haridustasemetega naissoost isikud teatud ametikohal töötades teistest ametikaaslastest meedia vahenduse kaudu eristama end ei kipu. Teine võimalik oletus on see, et väga vähesed naised on asutuse juhid või selle asutajad ilma selleks vastava hariduseta.

Arvestades eelnevas peatükis välja toodud interpretatsiooni, et naised on struktuurikesksemates teemavaldkondades vähem esindatud kui meessoost isikud, joonistub siinkohal välja Eesti ühiskonnale ja kultuuriruumile iseloomulik tendents, mil mehed on küll kõrgematel ametikohtadel, kuid madalama haridustaseme või valdkonnale mitte vastava haridusega. Sellest tingituna saab väita, et naissoost ekspertiisi esindavate inimeste saatesse kutsumise tingimused on rangemad kui meessoost isikutel.

Meedial ja vahendamisel põhineva ning isiklikul kogemusel põhineva ekspertiisigrupi esindajate seas oli naissoost saatekülaliste osakaal ligi kolmandik. Vastav naissoo protsentuaalne osakaal oli esimesel 36,8% ning teisel ekspertiisitüübil 33,3%.

Akadeemiliselt töö- ja erialase või uurimusliku ekspertiisi esindajate seas oli naissoost isikute osakaal 20,7% ehk umbkaudu viiendik nimetatud ekspertiisitüübi esindajatest olid naised.

Joonis 5: Telesaate „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste keskmine vanuse ekspertiisitüüpides. Kõige kõrgem keskmine vanus oli akadeemiliselt töö- ja erialase või uurimusliku ekspertiisi esindajate seas. Taoline tendents tundub olevat ka loogiline, kuna võrreldes teiste ekspertiisitüüpidega, kulub just akadeemiliselt töö- ja erialase või uurimusliku ekspertiisi esindajaks olemise kriteeriumite täitmiseks kõige rohkem aega, et omandada vastavad oskused ja kvalifikatsioonid.

Kõige madalam oli keskmine vanus töölase ja hariduslikku ekspertiisi esindavate saatekülaliste seas. Taolist tendentsi ühe mõjutava faktorina saab välja tuua selle, et nimetatud ekspertiisitüüpi esindas kõige suurem hulk saatekülalisi.

Töölasel, meedial ja vahendamisel ning isiklikul kogemusel põhineva ekspertiisitüübi keskmine vanus ei jäänud palju alla akadeemiliselt töö- ja erialase või uurimusliku ekspertiisitüübi keskmisest vanusest.

Võttes arvesse koguvalimi keskmist vanust, milleks oli, nagu juba eelnevalt väljatoodud, 48,6 eluaastat, oli ekspertiisigruppide seas vaid tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavate inimeste keskmine vanus sellest madalam. Ülejäänud ekspertiisitüüpide keskmised vanused ületasid koguvalimi keskmist vanust.

3.4.5 Saatejuhtide sooline, vanuseline ja hariduslik profiil

Valimisse kuulunud ajaperioodi jooksul oli saate „Vabariigi kodanikud“ juhiks neli erinevat saatejuhti. Raul Rebane juhtis ühte saadet, Lauri Hussar kahte, Indrek Treufeldt kolme ning peamine saatejuht, Arne Rannamäe 29 saadet koguvalimisse kuulunud 35 saatest.

Kõik „Vabariigi kodanikud“ saadetes saatejuhina üles astunud isikud olid meessoost ning kõrgharidusega. Ajakirjanduslik kõrgharidus on Raul Rebasel, Indrek Treufeldtil ning Arne Rannamäel. Lauri Hussar on kõrghariduse omandanud usuteaduskonnas. Saatejuhtidest kõige noorem oli Hussar, kes on sündinud 1973. aastal (42-aastane), järgmine Treufeldt, kes sündinud 1969. aastal (46-aastane), siis Arne Rannamäe, kes sündinud 1958. aastal (57-aastane) ning kõige vanem Raul Rebane, kes sündinud 1953. aastal (62-aastane).

Kuigi enamikku valimisse kuulunud saadetest juhtis Arne Rannamäe, kes on saatesarja „Vabariigi kodanikud“ peamine saatejuht, olid teised kolm saatejuhti, kes teda vahepeal asendasid, sarnase vanuselise ja haridusliku profiiliga.

Kuivõrd kõik valimisse kuulunud ajaperioodi jooksul saatejuhi rolli täitnud isikud olid meessoost, võib oletada, et see mõjutas ka asjaolu, et saatekülalistest kaks kolmandikku olid mehed ning üks kolmandik naised. Lisaks võis saatekülaliste sooline profiil mõjutada ka seda, et enamjaolt kutsuti naisi saatesse kõrgemate kriteeriumite alusel (lisaks tööalasele sidemele ka saate teemale vastava haridusliku taustaga) kui mehi. Samuti on tähelepanuväärne see, et saatekülaliste keskmine vanus ning haridustase ühtis saatejuhtide vanuselise ning haridusliku profiiliga.

Teoreetilises osas välja toodud saatejuhi rolli käsitlese põhjal võis eeldada, et saatekülaliste valikus lähtutakse saatejuhi või saatejuhtide soo, vanuse, hariduse ja üldise kultuuritaseme kooskõlast vastava saatekülalisega. Eelnevatele andmetele ja interpretatsioonidele tuginedes saab väita, et saates „Vabariigi kodanikud“ pidas sõnastatud eeldus paika.

„Vabariigi kodanikud“ peamise saatejuhi Aarne Rannamäe roll saatekülaliste valikus, diskussioonisisesel suunamisel ja avamisel on väga oluline, kuivõrd valimisse kuulunud saate formaat eeldab väga oskuslikku ja kindlat saate juhtimise stiili ja viisi. Võib öelda, et saates „Vabariigi kodanikud“ on saatejuhil saatekülalistele küsimuste esitamise, kommentaaridega nende suunamise ning raamidesse seadmisega samavõrd tähtis roll avaliku arvamuse kujundamisel kui ekspertiisi esindavatel saatekülalistel, kes diskussioonis osalemise kaudu päevakajalisi sündmusi auditooriumil lahti mõtestada aitavad.

4 JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON

Järelduste ja diskussiooni peatükis analüüsitakse standardiseeritud kontentanalüüsi ja kvalitatiivse sisuanalüüsi rakendamise käigus leitud tulemusi uurimuse teoreetilise raamistiku seisukohast ning hinnatakse kas ja mil määral annavad need vastuse eelnevalt püstitatud uurimisküsimustele. Lisaks arutletakse saadud tulemuste üle teoreetilises osas välja toodud laiemast raamistikust lähtudes, andes sealhulgas vastuse ka viimasele uurimisküsimusele, millega otsiti vastust, kas saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud saatekülaliste puhul on märgata märke mediatiseerumise protsessist. Metodoloogilise reflektiooni alapeatüki all analüüsitakse uurimuses kasutatud metodoloogiat ning selle efektiivsust ja sobilikkust uurimiseesmärkide saavutamisel.

4.1 Järeldused

Esimese uurimisküsimusega otsiti vastust küsimusele, mis tüüpi ekspertiise saab tuvastada „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste analüüsile tuginedes. Uurimiskeemi alusel kodeeritud tunnustele tuginedes määratleti viis erinevat ekspertiisitüüpi, milleks olid:

- 1) akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis;
- 2) tööalane ja hariduslik ekspertiis;
- 3) tööalane ekspertiis;
- 4) meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis;
- 5) isiklikule kogemusele põhinev ekspertiis.

Ekspertiisitüüpidest esimest, akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindasid saatekülalised, kes olid seotud nii hariduslikult kui ka tööalaselt kõrgkooli või teadusasutusega. Tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindasid saatesse kutsutud inimesed, kes töötasid institutsioonis ja/või ametikohal, mis haalus saate teemaga ning neil oli ka nii saate teema kui ka oma tööalaga ühtiv kõrgem haridus. Tööalast ekspertiisi esindavad saatekülalised töötasid asutuses ja/või positsioonil, mis haalus saate teemaga, kuid neil puudus oma tööga ning saate teemaga haaluv erialaharidus. Neljandat, meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindavate inimeste haridus ja tööalane hõive ei pruukinud olla saate teemaga kooskõlas, kuid nad olid vastaval teemal meedias sõna võtnud. Viimase ekspertiisitüübi,

isiklikule kogemusele tugineva ekspertiisi esindajate puhul polnud haridus ja tööalane positsioon kuigivõrd olulised, kuna saatekülalised esindasid neist kahest sõltumatut ekspertiisi, mis tugines nende kui üldjuhul konkreetse huvigrupi esindajate isiklikele kogemustele.

Teise uurimisküsimusega taheti teada, milline on saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud inimeste ekspertiisitüüpide vahekord. Seda on oluline mõista eelkõige seetõttu, et vestlussaadete teemad on üldjuhul alguse saanud aktuaalsetest sündmustest, mida saatesse kutsutud inimesed analüüsivad laiapinnalisemalt ja rohkem sügavuti kui uudistes. Selle kaudu aitavad nad auditooriumil uudiseid lahti mõtestada ning ühiskonnas avalikku arvamust kujundada.

Tulemuste analüüsisist selgus, et saates „Vabariigi kodanikud“ on kõige enam esindatud tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavad saatekülalised, millele järgnevad levikult tööalane ning akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis. Seega võib väita, et saatesse kutsutud külalised kujundavad avalikku arvamust eelkõige tööalaselt kogemuslikest ning teoreetilistest või teaduslikest tõdemustest lähtuvalt.

Kolmanda uurimisküsimusega otsiti vastust sellele, kas ja mil määral on erinevates teemavaldkondades välja kujunenud kindlate tunnustega ekspertiisiesindajad, keda vastavate teemade kommenteerimiseks saadetes kaasatakse. Sellele uurimisküsimusele vastamiseks jaotati aastapikkuse ajaperioodi jooksul eetris olnud saated ühiste tunnuste alusel erinevatesse teemavaldkondadesse. Neist lähtuvalt analüüsitud saatekülaliste karakteristikutele tuginedes saab öelda, et kuigi on märgata teatud tendentse, ei olnud võimalik suuri üldistusi ja järeldusi teha, kuna saated ei jaotunud erinevate teemavaldkondade vahel võrdselt. Kui sotsiaalteemade ning poliitika valdkonnas oli analüüsitud perioodi vältel näiteks eetris saateid vastavalt 14 ning 10, siis majanduse valdkonnas vaid üks ning meditsiini ja kultuuri teemadel kaks saadet.

Üldine tendents oli see, et kõikide valdkondadega seotud saadetes oli kutsutud saatekülalisi, kes esindasid tööalast ja haridusliku ekspertiisi. See ühtib ka eelmise uurimisküsimuse vastustega, milles selgus, et enim on „Vabariigi kodanikud“ saadetes kutsutud tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavaid saatekülalisi, kes kujundavad seekaudu diskussioonis osalemisega avalikku arvamust oma tööalasele ja hariduslikule pädevusele ning töö ja hariduse kaudu omandatud kogemustele ja tõdemustele tuginedes.

Ka tööalast ning akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi esindavad saatekülalised kõnelesid enamiku määratletud valdkondadega seotud teemadel, mistõttu võibki üldistavalt öelda, et „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud inimesed kujundavad

päevakajalistel sündmustel toimuvate diskussioonidega avalikku arvamust pigem tööalaselt kogemuslikest ning teoreetilistest ja teaduslikest tõdemustest lähtuvalt.

Meediale ja vahendamisele põhinev ekspertiis oli peamiselt esindatud poliitika, eelkõige sisepoliitika, ning sotsiaalteemade üle arutletavates saadetes. Sellest tulenevalt võib järeldada, et nimetatud teemavaldkondades on toimunud mediatiseerumise protsessid, mille kaudu on meedia omandanud iseseisva rolli nende valdkondadega seotud arutluses. Kuigi, nagu juba eelnevalt mainitud, kuulusid nendesse valdkondadesse aastapikkuse ajaperioodi jooksul ka kõige rohkem saateid, selgus ka kvalitatiivse analüüsi tulemusel, et nende valdkondadega seotud saadetes viidati rohkem meedia kaudu avalduvale avalikule arvamusele kui näiteks infrastruktuuri, kultuuri või hariduse ja teadusega seotud saadetes.

Isiklikule kogemusele tuginev ekspertiis oli samuti kõige enam esindatud just sotsiaalteemadega seotud saadetes. Selle põhjenduseks võib välja tuua sotsiaalteemasid käsitleva valdkonna eripära, mis on inimesekesksem kui teised määratletud valdkonnad, mis on pigem üldisemad ja ühiskonnapõhised.

Neljandale uurimisküsimusele vastamisega analüüsiti saate „Vabariigi kodanikud“ osaliste soolist, vanuselist ja hariduslikku jaotust. Analüüsile läheneti nii valdkondliku kui ka ekspertiisitüüpidel põhineva esindatuse kaudu ning keskenduti eraldi ka mitmes erinevas saates osalenud saatekülaliste ning saatejuhtide soolisele, vanuselise ja hariduslikule profiilile.

Analüüsi tulemusel selgus, et saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud saatekülaliste sooline jaotus ühtib teoreetilises osas välja toodud välismaiste uuringutega, millest lähtunud eeldusi ja oletusi sai pidada tõseks. Nimelt olid saadetes vastavatel teemadel ekspertiisi esindama kutsutud inimestest kaks kolmandikku mehed ning üks kolmandik naised. Soolisest jaotusest lähtuvaid vanuselisi erinevusi saatekülaliste seas ei leidunud. Kuna 98% saatesse kutsutud inimestest oli kõrgharidus, ei saanud välja tuua ka hariduslikule profiilile tuginevaid järeldusi. See-eest sai teha üldistuse, et saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutakse enamjaolt kõrgharidusega inimesi.

Valimisse kuulunud ajaperioodi jooksul kahte erinevasse saatesse kutsutud saatekülaliste puhul täheldati, et kõigil neil oli saate teemaga seonduv tööalane side ning nad olid üldiselt ekspertiisi esindama kutsutud konkreetse teemavaldkonna või lähedaste valdkondadega seotud teemadel. Üheksast mitmesse saatesse kutsutud inimesest kaks olid naissoost ning seitse meesoost isikud. Meediale ja vahendamisele põhinevat ekspertiisi täheldati peamise ekspertiisitüübi või – kombinatsiooni osana kolmel mitmel korral saatesse kutsutud inimesel, kelle puhul võib

oletada, et meedias aktiivselt pildis olemine oli üheks ajendavaks teguriks, et neid mitmel korral saadetesse kutsuti.

Valdkondliku jaotuse põhjal oli vaid kultuuriga seonduvatel teemadel meeste ja naiste osakaal võrdne. Kõrgem naissoost isikute protsentuaalne osakaal oli ka sotsiaalteemade üle arutletavates saadetes. Eelnevast tulenevalt ühtib „Vabariigi kodanike“ saatel põhinev uurimus taas teoreetilises osas välja toodud välismaiste teadusartiklitega, kus selgus samuti, et naissoost ekspertiisiesindajad on kutsutud pigem inimeselähedasematel ja -kesksematel teemadel arutletavatesse vestlussaadetes.

Analüüsides valdkondliku jaotuse põhjal saatekülaliste vanuselist profiili, selgus, et üldiselt valitses ka seal tendents, et inimkesksetel teemadel nagu sotsiaalteemad ja kultuur, oli saatekülaliste keskmine vanus madalam, kui struktuurikesksetel teemadel, nagu haridus ja teadus, meditsiin ja tervishoid või poliitika.

Ekspertiisitüüpides soolise jaotuse analüüsi tulemusel selgus, et kõige suurema esindatusega ekspertiisigrupis, milleks oli tööalane ja hariduslik ekspertiis, oli meeste- ja naiste osakaal võrdne. Kõige vähem olid naissoost saatekülalised esindatud aga tööalase ekspertiisi esindajate seas, mis annab alusta arvata, et naissoost saatekülaliste saatesse kutsumise tingimused ja kriteeriumid on kõrgemad kui meessoost isikutel.

Lähtuvalt määratletud ekspertiisitüüpide jaotusest selgus, et kõige kõrgem keskmine vanus oli akadeemiliselt töö- ja erialase või uurimusliku ekspertiisi esindajate seas. Seda selgitab asjaolu, et võrreldes teiste ekspertiisitüüpidega, kulub just selle ekspertiisi esindajaks saamise kriteeriumite täitmiseks kõige rohkem aega, oskuseid ja vastavaid kvalifikatsioone. Keskmine vanus oli madalaim tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavate saatekülaliste seas, mida kohati selgitab asjaolu, et see oli kõige levinum ekspertiisitüüp, mida saates „Vabariigi kodanikud“ esindati.

Saatejuhtide soolise, vanuselise ja haridusliku profiili analüüsi tulemusel selgus, et kuigi saatejuhtide seas oli üks peamine saatejuht, kes enamikke eetris olnud saadetest juhtis, ühtisid omavahel kõikide saatejuhtide soolised, vanuselised ja hariduslikud profiilid.

Kõik saatejuhid olid meessoost, kõrgharidusega ning nende vanus jäi 40 – 60. eluaastate vahele. Sellest tulenevalt võib teoreetilises osas välja toodud ideedele toetudes järeldada, et saatejuhtide sooline, vanuseline ja hariduslik taust mõjutas asjaolu, et saatekülalistest kaks kolmandikku olid mehed ja üks kolmandik naised. Samuti on tähelepanuväärne see, et saatekülaliste

keskmise vanuse ning haridustase ühtis saatejuhtide vanuselise ning haridusliku profiiliga. Sellest tulenevalt võib väita, et saatejuhti iseloomustavatel tunnustel on saatekülaliste valikus oluline roll, mida võib ajendada saate tegijate tahe olla kindel vestlussaates toimuva arutelu efektiivsuses ja tulemuslikkuses.

4.2 Diskussioon

Viimasele uurimisküsimusele vastamiseks tuleb uuringu käigus saadud tulemuste üle arutleda teoreetilises osas välja toodud laiemast raamistikust lähtudes, proovides leida vastust küsimusele, kas saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud saatekülaliste puhul on märgata märke mediatiseerumise protsessist.

Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi sai peamise ekspertiisitüübina tuvastada 19 saatekülalisel ehk umbkaudu 14% saatesse kutsutud inimestest. Lisaks oli meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis 18 saatekülalise ekspertiisikombinatsiooni teine osapool, mis märkis seda, et lisaks nende peamisele ekspertiisitüübile oli saatesse kutsumist ajendavaks teguriks ka meedias aktiivne sõnavõtmine. Kui liita nii peamise kui ka teisese ekspertiisikombinatsiooni osapoolena esinev meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis, on tulemuseks see, et 140 saatekülalisest 37 olid vastaval saate teemal või sellega seonduvas valdkonnas oma ekspertiisi väljendanud ka meedias. Sellest tulenevalt võib väita, et meedial on saatekülaliste ekspertiisi määratlemisel ning seekaudu nende oletatava saatesse kutsumise ajendi kujundamisel saates „Vabariigi kodanikud“ üsnagi suur roll. Taoline tendents ühtib ka teoreetilises osas välja toodud Bourdieu väljateooria ning erinevate mediatiseerumise teooriatega, mis viitasid meedia suurenevale tähtsusele ühiskonnas ning meedia loogika põimumisele erinevate valdkondadega, omandades seekaudu konkreetse valdkonna loogikat mõjutava rolli.

Kõige enam esindasid saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud külalised tööalast ja hariduslikku ekspertiisi, millele järgnesid vähesema esindatusega akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ning tööalane ekspertiis. Bourdieu toob väljateooria ja eksperdi käsitluses välja, et kõik ekspertiisitüübid, mis ei tugine teaduslikule kapitalile ehk akadeemilisele pädevusele, kahjustavad kultuurivälja ning seal toimuvat diskussiooni. Hoolimata Bourdieu teooriast, ei vaadeldud autor tendentsi, mil akadeemilise ekspertiisi kõrvale on tekkinud ka teist tüüpi ekspertiise, käesolevas töös mitte kriitiliselt, vaid neutraalselt

pinnalt. Selle üheks ajendiks on see, et saate „Vabariigi kodanikud“ eesmärk on kodanikke ja televaatajaid ärgitada ning ühiskondlikult oluliste teemade üle diskuteerima panna (Talvari, 2009). Akadeemilisele pädevusele toetuvad ekspertiisiesindajad on tihtipeale liialt teoreetilised ning vähese esinemisuskusega, mistõttu on televaatajatel keeruline nende jutuga järke pidada ja samastuda. Seega on diskussiooni ja arutluse tekitamise eesmärgil teist tüüpi ekspertiisi esindavate saatekülaliste kaasamine õigustatud ning vajalik. Eelnevat toetab ka see, et „Vabariigi kodanikud“ saadete lõpus ei proovita jõuda ühisele konsensusele, vaid oluline on erinevate arvamuste väljatoomine ja pluralism (Talvari, 2009).

Arvuliste näitajate ning kvalitatiivse analüüsi tulemusel, saab väita, et igas „Vabariigi kodanikud“ saates arutletakse selle üle, milline on meedia vahendusel konkreetsest teemast kujunenud avalik arvamus, mis viitab sellele, et ka saatejuht ja –külalised on teadlikud meedia kasvanud mõjust ühiskonnas.

Meedia ning selle kaudu tekkinud avaliku arvamuse tähtsusele viitab ka saate formaat, mil saatejuht toob enne diskussiooni algust iga saatekülalise kohta välja meedias ilmunud saate teemaga seonduva tsitaadi. Kuigi tsitaatide päritolu varieerub nii päevakajalisest kuni kümne aasta vanuste sõnavõttudeni ning ETV saadete ja Postimehe arvamusartiklitest saatekülalise isiklikul sotsiaalmeedia kontol tehtud postitusteni, tutvustatakse saate alguses iga saatekülalist tema varasema meedias ilmunud sõnavõtu kaudu. Eelnev viitab mediatiseerumise protsessile, kuna saatesse kutsutakse vaid külalisi, kes on varem meedias saatega seonduval teemal sõna võtnud või esinenud. Kuigi Maris Talvari bakalaureusetöös (2009) saate „Vabariigi kodanikud“ tegijatega läbi viidud intervjuudes nenditakse, et saatekülaliste valikus lähtutakse sellest, et inimene oleks meedias võimalikult vähe nähtaval olnud, ei ühti sellega saate formaati kuuluv eelnevatele meedias ilmunud sõnavõttudele viitamine ning ülejäänud kriteeriumid, mida saate tegijad intervjuudes välja tõid. Nimelt peab „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud inimene valdama vastavat saate teemat, olema tuntud, atraktiivne, hea esineja, oskama vaielda, oma arvamust väljendada ja selle põhjal ka argumenteerida (Talvari, 2009), mille saab kindlaks teha eelkõige eelnevate meedias ülesastumiste kaudu.

Välja toodud kriteeriumid, mida „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud inimesed peavad täitma, viitavad kaudselt ka teoreetilises osas Bourdieu kirjeldatud mõistele *fast-thinkers* ehk käibetõdede kaudu mõtlevad inimesed. Kuigi saates „Vabariigi kodanikud“ on peamine rõhk konkreetset saate teemal diskussiooni tekitamine ning arvamuste paljususe eksponeerimine,

mistõttu ei proovita arutluse käigus jõuda ühise konsensuseni, eeldab siiski ajanappuses oskuslik argumenteerimine ning väitlemine teatud pädevust.

Oskusliku, kiire ja arusaadava argumenteerimisvõime vajalikkusele rõhuvad ka saate formaadiga saatekülalistele sätestatud tingimused: keskmiselt 53 minutit kestvasse vestlussaatesse peavad mahtuma saatejuhipoolsed tutvustused ja viited eelnevalt meedias ilmunud sõnavõttudele, nelja ekspertiisi esindava saatekülalise mõtled, arvamused ja argumentatsioon saate teemal, olenevalt saatest 2-3 vaataja mõtled ja küsimused saatekülalistele ning vahel ka saate teemaga seonduv aktuaalne video- või uudislõik.

Talvari (2009) on kirjutanud oma bakalaureusetöös, et saatesse kutsutud kõneisikud on eelkõige avaliku elu tegelased. Kuigi käesolevas uurimuses pidas see üldjuhul paika, välja arvatud isiklikul kogemusel põhinevat ekspertiisi esindavate inimeste puhul, võib oletada, et enamiku saatekülaliste valikus on oluline, kui tuntud ja head esinejad ning seega ka kiired mõtlejad ja väitlejad nad on. Eelnevast hoolimata ei saa „Vabariigi kodanikud“ saate analüüsile tuginedes väita, et televisioonitoimetuse kasutaks harjumuspäraseid meediakujusid, kes on suutelised kõikidel teemadel kõnelema või intervjuusid andma, kuna üldiselt oli aastapikkuse analüüsiperioodi jooksul kutsutud saadetes erinevaid inimesi. Võib oletada, et suuremale valimile toetuva uuringuga oleksid tulemused olnud kõnekamad.

Kuivõrd saatejuht esitab saatekülalistele personaalseid selgitust nõudvaid küsimusi lähtuvalt nende eelnevatest sõnavõttudest, taastoodetakse ja -tõlgendatakse saates „Vabariigi kodanikud“ meedia kaudu ühiskonnas tekkinud avalikku arvamust. Lisaks, kuna meedias varem ilmunud sõnavõttud ning nende kaudu ühiskonnas kujundatud avalik arvamus on saates „Vabariigi kodanikud“ oluline teema, taandub suur osa diskussioonist vastava teema käsitlemisele ja kuvandile meedias. Sellest tulenevalt võiks käesolevale bakalaureusetööle järgneda uurimus avaliku arvamuse kujunemisest ja rollist mediatiseerunud ühiskonnas.

Uibo (2013) tõi oma bakalaureusetöös välja, et mõnda saatekülalist saatejuht sinatas ning pöördus nende poole eesnime pidi, samas kui teisi teietas ning kasutas pöördumisel nii ees- kui ka perenime. Kuigi tema tööst selgus, et selle põhjenduseks on Aarne Rannamäe isiklikud saatevälised suhted saatekülalistega, oli kvalitatiivsele analüüsile tuginedes võimalik märgata, et mõnes saates viitas saatejuht lisaks lugupidavale teietamisele ka sellele, et „studío on täis eksperte“, teisalt kui mitmes teises saates ekspertide kohalolekule ta konkreetselt rõhku ei pööranud. Üldjuhul viitas Rannamäe ekspertide kohaolekule saadetes, milles käsitleti struktuurikeskseid teemasid nagu majandus ja poliitika, ning inimesekesksemates teemades,

nagu näiteks sotsiaalteemad, ekspertide kohalolekule ei viidatud. Sellest tulenevalt saab väita, et teoreetilises osas Bourdieu välja toodud mõte, et struktuurikesksemate teemadega seotud valdkondades hinnatakse väljaekspertiisi tugevamaks kui inimesekesksete teemadega seotud valdkondades, peab paika. Nimelt selgus ka käesoleva uurimuse tulemusel, et inimesekesksematel teemadel on meediale ja vahendamisele ning isiklikule kogemusele põhinevat ekspertiisi esindavaid inimesi rohkem kaasatud kui struktuurikesksematesse valdkondadesse.

Huvitav tähelepanek on ka see, et 140 saatekülalisest kaheksa tutvustavas esitluses toodi välja, et konkreetne inimene on teatud valdkonnas ekspert. Selle ajendiks ei paistnud olevat aga konkreetnes valdkonnas saavutatud tunnus ja tunnustus, vaid suurel määral see, et neile oli meedia kaudu taoline tiitel varem määratud.

Eelnevaid uuringuid ning Eesti ühiskonnas ja kultuurikontekstis soolisi erinevusi ning nende üle diskussiooni arvesse võttes oli ootuspärane, et meessoost saatekülalised olid saates rohkem esindatud kui naised. Üllatav oli aga tulemustest selgelt väljajoonistuv sooline vahekord, mil saatesse kutsutud mehi oli täpselt poole rohkem kui naisi.

„Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste soolisele jaotusele tuginev vanuseline ja hariduslik profiil eelnevate uuringute tulemustega ei ühtinud. Eelnevalt nimetatud andmetele tuginedes sai teha aga üldistuse, et enamik saatekülalistest olid kõrgema haridusega ning keskealised.

Saatekülaliste keskmist vanuselist ning hariduslikku vahekorda (keskealine ja kõrgharidusega) saatejuhtide vastavate tunnustega kõrvutades, selgus, et need ühtivad omavahel. Sellest tulenevalt võib väita, et teoreetilises osas välja toodud saatejuhi rolli käsitus ning olulisus saatekülaliste valikul, peab „Vabariigi kodanikud“ saate osalejate analüüsi tulemustele tuginedes paika.

Aastapikkuse perioodi jooksul „Vabariigi kodanikud“ saadete ja saatekülaliste analüüsi tulemusel selgus, et saatesse kutsutud saatekülaliste puhul on märgata märke mediatiseerumise protsessist. Sellele viitas eelkõige asjaolu, et „Vabariigi kodanikud“ saatekülaliste esindatud ekspertiisikombinatsioonides oli meedial ja vahendamisel üsnagi oluline roll teiste ekspertiisitüüpide toetamisel.

Lisaks oli võimalik mediatiseerumise märke tuvastada ka saate formaadist lähtuvalt. Nimelt kutsutakse „Vabariigi kodanikud“ saadetesse vaid inimesi, kes on vastaval saate teemal varem meedias sõna võtnud. Mediatiseerumise tendentsile viitasid ka saate tegijate sõnastatud

kriteeriumid - tuntuks, atraktiivsus, argumenteerimisvõime, hea esinemis- ja eneseväljendusoskus, - millele tuginedes tehakse valik, keda saadettesse kutsuda. Mediatiseerumise protsessile viitas ka see, et saatekülalistele saate formaadi ja ülesehitusega loodud tingimustest lähtuvalt, võib oletada, et „Vabariigi kodanikud“ saadettesse kutsutakse Bourdieu määratluse järgi käibetõdede kaudu mõtlemaid inimesi, kuna ajanappus ning saate eesmärk ei soosi pikalt mõtlemist.

Töö tulemusena selgus, et mediatiseerumist on võimalik täheldada rohkem inimkesksemates valdkondades nagu kultuur ja sotsiaalteemad ning vähem struktuurikesksetes teemades nagu poliitika, infrastruktuur või meditsiin. Selle põhjenduseks saab tuua Bourdieu käsitluse erinevate teadusalade väljaautonoomiast, mille põhjal on sotsiaalteemade väljaautonoomia vähese teadusliku tootlikkuse ning võimuala läheduses viibimise tõttu väiksem kui struktuurikesksetes teemades. Eelnevalt tulenevalt on nendes valdkondades ka sissepääsulõiv madalam ning meedia loodud ekspertide osakaal suurem.

Kuna mediatiseerumise protsessi märke oli võimalik täheldada vaid inimesekesksemates valdkondades, ei saa täielikult nõustuda Bourdieu väljateooriaga, millega ta viitas ajakirjandusvälja domineerimisele teiste valdkondade üle. Kuigi kvalitatiivse sisuanalüüsi kaudu selgus, et saates toimivas diskussioonis arutletakse selle üle, kuidas meedias konkreetset saate teemat käsitletakse ja kuvatakse, keskendus see pigem avaliku arvamuse taastootmisele kui viitas ajakirjandusvälja domineerimisele. Sellest tulenevalt võib väita, et saate „Vabariigi kodanikud“ analüüsiga tuvastati, et meedia suurenevale rollile ühiskonnas viidatakse ning sellele paigutatakse rõhuasetus, kuid ei olnud võimalik täheldada, et ajakirjandusväli oleks teiste väljade üle domineeriva positsiooni omandanud.

4.3 Metodoloogiline refleksioon

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärk oli välja töötada analüüsiskeem ühiskondlikult aktuaalsetel ning olulistel teemadel arutlema kutsutud saatekülaliste ekspertiisi määratlemiseks. Eesmärgist lähtuvalt prooviti loodud analüüsiskeemiga otsida vastuseid uurimisküsimustele ning seekaudu reflekteerida kasutatud metodoloogiat ning selle sobivust teema uurimisel.

Autor kirjutas bakalaureusetööle eelnevalt seminaritöö, mille eesmärk oli proovikodeerimise kaudu reflekteerida kasutatud standardiseeritud kontentanalüüsile tuginevat metodoloogiat ning selle sobivust teema uurimisel ja uurimisküsimustele vastuste leidmisel. Seminaritöö

tulemusena sai selgeks, et kodeerimissüsteem oli kohati liialt subjektiivne ning eksperdi rolli määratlemine ei tuginenud konkreetsetele alustele, mistõttu tõdeti, et ühiskondlikult olulisi teemasid lahkavate saatekülaliste uurimine on tulemuslik, kuid selle täpsemaks uurimiseks tuleb meetodit korrigeerida ning muuta objektiivsemaks ja täpsemaks. Tuginedes seminaritöös esinenud puudujääkidele, sõnastati parandusettepanekud, mida käesolevas uurimuses rakendati.

Antud bakalaureusetöö põhineb mediatiseerumise ning prantsuse sotsioloogi Pierre Bourdieu meediaekspertide käsitluse teoreetilistele alustele, mis viitavad meedia suurenenud rollile ühiskonna toimimise mehhanismis. Lisaks tugineb uurimus ka eeldusele, et eksperdi mõiste on tänapäeval hägustunud ning meedia ning internet on loonud võimaluse ekspertide tekkeks, kes pole valdkonnasiseselt tunnustatud, kuid kes on teatud valdkonnas omandanud auditooriumi seas tuntuse ja tunnustuse meedias aktiivselt sõnavõtmise või isiklikest kogemustest kirjutamise kaudu. Eelnevale tuginedes võib väita, et uurimismeetodi valik õigustas end, sest kvalitatiivne sisuanalüüs võimaldab keskenduda auditooriumi tõenäolise vastuvõtu seisukohast olulistele tähendustele, lubades võtta arvesse ka ridade vahele peidetut. See on eriti oluline just esindatud mõtete ning arvamuste kodeerimisel ning saatejuhipoolse diskussiooni juhtimise ja suunamise mõistmisel. Standardiseeritud kontentanalüüs andis aga võimaluse erinevaid saatekülalisi ning neid iseloomustavaid tunnuseid konkreetsete saadete kontekstis samadel alustel võrrelda.

Uurimisküsimustele vastamiseks vaadati esmalt läbi kõik valimisse kuulunud „Vabariigi kodanikud“ saated (vt Lisa 2) ning kodeeriti kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades saate teema, saatekülaliste esindatud mõtted, saatejuhipoolne esitusviis ja personaalsed küsimused saatekülalistele, viidatud artiklid ja sõnavõtud meedias, saatekülaliste käitumine ja reageeringud ning diskussioonist tulenev saatekülaliste seos saate teemaga (vt Lisa 1). Eelnevatest andmetest lähtuvalt määratleti ekspertiisitüübid (vt Lisa 3) ning teemavaldkonnad. Lisaks kasutas töö autor ka Google otsingumootori abi, et teha kindlaks kõikide „Vabariigi kodanikud“ saates osalenute sooline, vanuseline ja hariduslik profiil. Sellisel moel saadi tuvastada erinevate saatekülaliste seosed saate teemaga ning määrata nende alusel ka vastav ekspertiis, mida saatekülaline vastava teema üle arutledes saates esindas.

Võrreldes bakalaureusetöös kasutatud metodoloogiat sellele eelnenud seminaritöö metodoloogiaga, tuleb nentida, et standardiseeritud kontentanalüüsile kvalitatiivse sisuanalüüsi lisamine ning ekspertiisitüüpide määratlemiseks analüüsiskeemi loomine parandas oluliselt

tulemuste usaldusväärsust. Kuivõrd loodud analüüsiskeemiga leiti vastused sõnastatud uurimisküsimustele, võib hinnata kasutatud metodoloogiat teema uurimisel sobilikuks.

Hoolimata sellest, et tulemuste reliaablus suurenes, on valitud metodoloogia nõrgaks kohaks meetodi koostamisel ja rakendamisel tehtavate valikute subjektiivsus. Esineb suur võimalus, et kvalitatiivse sisuanalüüsi teostamise või saadud tulemuste teistsuguse tõlgenduse puhul (kui tõlgendajaks ehk uurimuse teostajaks on keegi teine) on saadavad vastused kohati teistsugused. Kasutatud meetod nõuab head tähelepanuvõimet, konteksti mõistmist ning tekstist arusaamise oskust ning üldistus- ja tõlgendamisevõimet.

Töö käigus loodud uurimiskeemi edasine rakendus teiste audiovisuaalsete meediumite ning nende kaudu edastatavate saadete peal on võimalik, kuid selleks tuleks kindlasti saate formaadist lähtuvalt sisse viia ka vastavad korrektuurid, kuivõrd analüüsiskeemi rakendamises on väga oluline osa saate formaadiga loodud kontekstil. Käesoleva aasta 26. jaanuaril muutus ka seitse ja pool aastat samasugusena püsinud „Vabariigi kodanikud“ formaat, millega seonduvalt on saates nelja saatekülalise asemel kaks peaväitlejat ning saatepublik (Ernits, 2016). Kahe peaväitleja ekspertiisi määratlemiseks saaks uurimiskeemi rakendada ka uue „Vabariigi kodanikud“ saate formaadi puhul, kuid saatepublikus osalevate saatekülaliste ekspertiisi määratlemiseks peaks uurimiskeemi kohendama ja ümber tegema.

KOKKUVÕTE

Infoühiskonnas on ekspertiisi esindavate inimeste kui kõneisikute arvamuse kaasamine muutunud meedias tavaks, kuna üha laieneva meedia haarde ning inimesteni jõudva informatsioonimahu tõttu on vajadus tõlgendajate ja arvamustõlgijate järele. Kuna eksperdi mõiste on hägustunud ning selle rolli saavutamiseks pakub meedia ning internet võimalust saavutada tuntus ilma valdkonnasisese ekspertiisi ja tunnustuseta, on oluline uurida Eesti audiovisuaalses meedias ekspertide ja kõneisikutena esitletavaid inimesi, kes enda esindatud ekspertiisi kaudu ühiskondlikult olulisi ja päevakajalisi teemasid kommenteerivad ning seekaudu avalikku arvamust kujundavad.

Käesoleva bakalaureusetöö „Saatekülaliste ekspertiisitüübid telesaates „Vabariigi kodanikud““ eesmärk oli välja töötada analüüsiskeem ühiskondlikult aktuaalsetel ning olulistel teemadel arutlema kutsutud saatekülaliste ekspertiisi määramiseks, millest lähtuvalt prooviti loodud analüüsiskeemiga otsida vastuseid uurimisküsimustele ning reflekteerida kasutatud metodoloogiat ja selle sobivust teema uurimisel.

Töö teoreetiline materjal tugines mediatiseerumise teooriatele, prantsuse sotsioloogi Pierre Bourdieu ekspertide käsitlusele ja „Vabariigi kodanikud“ saatele tuginevatele varem kirjutatud bakalaureusetöödele ning esitas võrdlusi sarnasel teemal kirjutatud välismaiste teadusartiklitega.

Bakalaureusetöö empiirilises osas keskenduti aastapikkuse ajaperioodi jooksul Eesti avalik-õigusliku telekanali vestlussaate „Vabariigi kodanikud“ eetris olnud 35 saate ning diskussioonis osalenud 140 saatekülalise analüüsile. Analüüsiskeemi moodustamiseks vaadati esmalt kõik valimisse kuulunud saated läbi ning kodeeriti kvalitatiivset sisuanalüüsi kasutades saate teema, saatekülalise esindatud mõtted, saatejuhipoolne esitusviis ja personaalsed küsimused saatekülalisele, viidatud artiklid ja sõnavõtted meedias, saatekülalise käitumine ja reageeringud ning diskussioonist tulenev saatekülalise seos saate teemaga. Eelnevatest andmetest lähtuvalt määratleti ekspertiisitüübid ning teemavaldkonnad. Lisaks kasutas töö autor ka Google otsingumootori abi, et teha kindlaks kõikide „Vabariigi kodanikud“ saates osalenute soolised, vanuselised ning hariduslikud tunnused.

Kogutud andmete analüüsi tulemusel selgus, et „Vabariigi kodanikud“ saatesse kutsutud inimeste tunnuste ning saates toimunud diskussioonile tuginedes sai määratleda viis erinevat ekspertiisitüüpi: 1) akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis, 2) tööalane ja hariduslik ekspertiis, 3) tööalane ekspertiis, 4) meedia ja vahendamisel põhinev ekspertiis ning

5) isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis. Enim oli „Vabariigi kodanikud“ saadetesse kutsutud tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavaid saatekülalisi ning teistest suuremal määral olid esindatud ka tööalane ning akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis. Eelnevast lähtuvalt saab järeldada, et saates „Vabariigi kodanikud“ kujundavad saatekülalised päevakajaliste sündmuste üle diskuteerides avalikku arvamust pigem tööalaselt kogemuslikest ning teoreetilistest või teaduslikest tõdemustest lähtuvalt.

Kuigi saated jaotusid teemavaldkondade vahel ebavõrdselt, oli analüüsile tuginedes võimalik täheldada tendentse, missuguse ekspertiisitüübi ning tunnustega saatekülalisi kutsutakse kõige enam erinevate valdkondadega seotud saadetes. Iga valdkonnaga seotud teemadel eetris olnud saadetes oli kaasatud tööalast ja hariduslikku ekspertiisi esindavaid saatekülalisi ning enamikku saadetest ka nii akadeemiliselt töö- ja erialast või uurimuslikku ekspertiisi kui ka tööalast ekspertiisi esindavaid inimesi. Meedial ja vahendamisel põhinevat ekspertiisi esindavaid saatekülalisi oli enamjaolt kutsutud sotsiaalteemasid või poliitikat käsitletavatesse saadetes, mis viitab nende valdkondade suuremale mediatiseerumisele. Isiklikku ekspertiisi esindavaid inimesi kutsuti aga eelkõige sotsiaalteemadel eetris olnud saadetes, mis võib olla tingitud nimetatud valdkonna inimesekesksusest – ja lähedusest.

Soolise jaotuse järgi oli meessoost saatekülalisi poole rohkem kui naissoost saatekülalisi. Haridusliku jaotuse tulemusel selgus, et 98% saatekülalistest olid kõrgharidusega ning saatesse kutsutud inimeste keskmine vanus oli kuldne keskiga ehk umbes 50. eluaastat. Peamise saatejuhi, Aarne Rannamäe sooline, vanuseline ja hariduslik profiil ühtis keskmist saatekülalist iseloomustavate tunnustega (meessoost, keskealine, kõrgharidusega). Lisaks Rannamäele juhtisid valimisse kuulunud aja jooksul saadet veel kolm saatejuhti, kellest kõigi tunnused ühtisid nii Rannamäed kui ka keskmist saatekülalist iseloomustavate sooliste, vanuseliste ja hariduslike karakteristikutega. Sellest tulenevalt võib oletada, et saates „Vabariigi kodanikud“ lähtutakse saatekülaliste valikus tulemusliku arutluse ja diskussiooni eesmärgil nende tunnuste ühilduvusest saatejuhi omadega. Soolise ja vanuselise jaotuse järgi selgus ka see, et naissoost ja nooremapoolseid saatekülalisi kaasatakse saatesse kõnelema pigem inimkesksematel teemadel nagu sotsiaalteemad või kultuur, samas kui vanemate ja meessoost isikute esindatud ekspertiisi eelistatakse pigem struktuurikesksematel teemadel nagu majandus, infrastruktuur või poliitika.

Diskussiooni tulemusel selgus, et saatesse „Vabariigi kodanikud“ kutsutud saatekülaliste puhul on märgata märke mediatiseerumise protsessist, millele viitavad nii saate formaadist tulenevad

kui ka saate tegijate välja toodud kriteeriumid nagu tuntus auditooriumi seas, atraktiivsus ning väitlus- ja esinemisoskus, millest saatesse kutsutavate inimeste valikus lähtutakse. Mediatiseerumise protsessidele osutavad ka käesoleva uurimuse tulemusena selgunud ekspertiisitüüpide ja –kombinatsioonide jaotus saatekülaliste seas, millega ilmnes, et meediale ja vahendamisele põhinev ekspertiis toetab tihtipeale peamist ekspertiisitüüpi, aidates seekaudu saatekülalisel teistest sama ekspertiisitüüpi esindavatest inimestest end eristada ja esile tõsta.

SUMMARY

In media, including the opinions of those representing various types of expertise as spokespeople has become a norm in information society. The main reasons are rapidly expanding reach of media and the amount of information people are constantly receiving, both of which suggest to the need of information interpreters and opinion leaders. Still, the term 'expert' has become more blurry and media as well as Internet has made it possible for people to achieve reputation in a specific field without having actual and relevant expertise, recognition and competences. Thus, it is crucial to investigate and analyse the background of experts and spokespeople in Estonian audiovisual media to understand whether they are actually competent to represent and talk about the societally significant and current issues in shaping the public opinion.

The purpose of bachelor thesis "Expertise types of programme guests in TV show „Vabariigi kodanikud“" was to establish an analytical scheme to identify and specify the expertise of talk show guests who have been invited to discuss about the societally current and relevant topics. Based on the scheme, answers were found to research questions and methodology and its suitability to the topic was reflected.

The theoretical material of this paper was based on theories of mediatisation, approach of a French sociologist Pierre Bourdieu and previously written Bachelor papers on the talk show of "Vabariigi kodanikud". Also, theoretical material covered comparison of foreign research papers that are written on a similar topic.

In the empirical part of this paper, focus was on analysing 35 shows and 140 guests of "Vabariigi kodanikud", which is a talk show on Estonia's public service TV channel ETV. To create the analytical scheme, all 35 shows were first watched and then – using qualitative content analysis – encoded based on the following: topic of the show, ideas presented by guests, introduction and personal questions to guests made by the host, referenced articles and previous talks on media, behaviour and reactions of the guest, and lastly the relation of guest and the topic that arose from the discussion. Based on the previous, types of expertise and subjects were defined. The author also used Google search engine to determine the gender, age and educational characteristics of all 140 guests.

As a result of analysing the gathered and systematised analysis, five distinguishable expertise types were found based on the characteristics of guests of "Vabariigi kodanikud": 1) academic work and field of study, 2) work and education related, 3) solely work-related, 4) media and

mediation, 5) personal experience. Most of the guests had been invited to the show due to work and education related expertise and the other two more popular reasons of invitation were solely work-related and academic work and field of study types of expertise. Considering the previous, it can be said that guests of “Vabariigi kodanikud” shape the public opinion by discussing various issues mainly based on work-related experiences and theoretical and scholarly beliefs.

Although shows were divided into subjects disproportionately, various trends were identified concerning which types of expertise or characteristics of guests were most likely to be represented in which topics and subjects of shows. For instance, guests with work and educational related expertise were on each of the shows and most of the shows also included expertise arising from academic work and field of study and solely work-related expertise. Guests with expertise based on media and mediation were invited to discuss topics primarily connected with social issues and politics, which is an indication of higher mediatisation in those fields. Guests with personal experience expertise were mainly invited to discuss about social issues, which could be due to the people-centric focus of social topics.

Gender-wise, there were more than 50% more men among the guests than women. Distinguishing between educational levels, it was found that 98% of guests had obtained higher education. Also, the average age of guests was approximately 50 years. Main host of “Vabariigi kodanikud” was Aarne Rannamäe, whose profile was similar to the most popular guest type (man, middle-aged, highly educated). Also, in the analysed timeframe, there were three additional hosts, all of whom fit into the gender, age and education-related characteristics of the profile of both Rannamäe and the most popular guest type. It can therefore be assumed that in “Vabariigi kodanikud”, to achieve fruitful discussions, hosts’ characteristics and its match to the profile of guests is considered when deciding on who to invite. Concerning gender and age, it also turned out that female and younger guests were invited to discuss more about the ‘soft’ subjects, such as social issues and culture, whereas men and older guests were invited to discuss about more about the ‘serious’ topics, such as economy, infrastructure and politics.

As a result of the final discussion, it could be said that signs of mediatisation process could be detected among guests of the talk show “Vabariigi kodanikud”. Indications of mediatisation process are, for instance, the format of the show and the criteria brought out by the makers of the show, for example familiarity among audience, attractiveness, debating and performance skills, both of which are taken into account when deciding on the choice of guests. Defined types of expertise and their combinations among guests of the show can be considered as

another signal of mediatisation process as it was found that expertise based on media and mediatisation was often supporting the most popular expertise type, and hence helping some guests to distinguish themselves and stand out from others with similar main expertise type.

KASUTATUD KIRJANDUS

- 1) Barthes, R. (1977). *Image, Music, Text*. London: Fontana Press.
- 2) Bourdieu, P., Wacquant, L., J., D. (1992). *An Invitation to Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- 3) Bourdieu, P. (1996). *Televisionist*. Tallinn: Periodika.
- 4) Bourdieu, P. (2004). *Science of Science and Reflexivity*. Chicago: University of Chicago Press.
- 5) Cross, K., A. (2010). Experts in the News: The Differential Use of Sources in Election Television News. *Canadian Journal Of Communication*, 35(3), 413-429.
- 6) Desmond, R., Danilewicz, A. (2009). Women Are On, But Not In, the News: Gender Roles in Local Television News. *Sex Roles*, 62(11), 822-829. doi: 10.1007/s11199-009-9686-5
- 7) Ellis, J. (2000). *Seeing Things: Television in an Age of Uncertainty*. London: I.B.Tauris.
- 8) Ernits, R. (2016). „Vabariigi kodanikud“ toob publiku stuudiosse. *ERR uudised*, 20. jaanuar. Kasutatud 24.05.2016 <http://menu.err.ee/v/uudised/tele/542c1bee-b886-4ba7-93bd-1e56d344c8f1/vabariigi-kodanikud-toob-publiku-stuudiosse>.
- 9) *ERR saate „Vabariigi kodanikud“ arhiiv*. Kasutatud 12.01.2015 <https://arhiiv.err.ee/seeria/vabariigi-kodanikud/elu/31>.
- 10) Hetsroni, A., Lowenstein, H. (2014). Is She an Expert or Just a Woman? Gender Differences in the Presentation of Experts in TV Talk Shows. *Sex Roles*, 70(9), 376-386. doi: 10.1007/s11199-014-0370-z
- 11) Livingstone, S., Lunt, P. (1994). *Talk on Television: Audience Participation and Public Debate*. London: Routledge.
- 12) Lundby, K. (2014). *Mediatization of Communication*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton.
- 13) Patrona, M. (2006). Conversationalization and media empowerment in Greek television discussion programs. *Discourse Society*, 17(1), 5-27. doi: 10.1177/0957926506058062

- 14) Postill, J. (2010). Introduction: Theorising media and practice. In B. Bräuchler and J. Postill (eds) *Theorising Media and Practice*. Oxford and New York: Berghahn.
- 15) Quart, A. (2010). The Trouble With Experts. *Columbia Journalism Review*, 49(2), 17-18.
- 16) Org, K. (2016). *Ekspertide kaasamine Eesti audiovisuaalses meedias saadete „Vabariigi kodanikud“ ja „Reporteritund“ põhjal*. Seminaritöö. Tartu: Tartu Ülikool, Ühiskonnateaduste instituut.
- 17) Scannell, P. (1991). The relevance of talk. *Broadcast Talk*. London: SAGE Publications.
- 18) *Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia andmebaas* (2014). Kasutatud 4.05.2016 <http://samm.ut.ee/>.
- 19) Talvari, M. (2009). *Avalik-õigusliku telekanali (Eesti Televisioon) roll avaliku diskussiooni foorumina saate „Vabariigi kodanikud“ näitel*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- 20) Timak, R. (1971). Sisuanalüüsi meetodist ja selle rakendamisest. *Fakt. Sõna. Pilt*. VI (lk 86–115). Tartu: TRÜ.
- 21) Tolson, A. (2001). *Television Talk Shows: Discourse, Performance, Spectacle*. New Jersey, Mahwah: Erlbaum.
- 22) Trikkel, I. (1965). Intervjuu ja reportaaž raadioajakirjanduses. *Fakt-Sõna-Pilt II*, Tartu, lk 64-106.
- 23) Uibo, E. (2013). *Saatejuhi roll ETV saates „Vabariigi kodanikud“*. Bakalaureusetöö. Tartu: Tartu Ülikool, Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituut.
- 24) „Vabariigi kodanikud“ kodulehekülg, Kasutatud 23.04.2016 http://etv.err.ee/1/paevakajasaated/vabariigi_kodanikud.
- 25) Voinché, T., C., Davie, W., R., Dinu, L., F. (2010). Considering the Sources in Local Television News: Diversity in Coverage of Hard and Soft News. *Southwestern Mass Communication Journal*, 26(1), 99-109.

LISAD

Lisa 1

KODEERIMISJUHEND

1. Saate number
2. Eetris oleku kuupäev
3. Saate kestvus
4. Saate järelvaatamise URL
5. Saatejuht
 - 1-Aarne Rannamäe
 - 2-Indrek Treufeldt
 - 3-Lauri Hussar
 - 4-Raul Rebane
6. Saatejuhi sugu
 - 1-Mees
 - 2-Naine
7. Saatejuhi vanus
8. Saatejuhi haridustase
 - 1-Põhiharidus
 - 2-Keskharidus
 - 3-Kõrgharidus
 - 4-Teadmata
9. Saate teema
10. Teemavaldkond
 - 1-Sisepoliitika
 - 2-Välispoliitika
 - 3-Haridus ja teadus
 - 4-Sotsiaalteemad
 - 5-Majandus
 - 6-Meditsiin ja tervishoid
 - 7-Kultuur
 - 8-Infrastruktuur
11. Saatekülaliste arv

12. 1. Saatekülalise nimi

12a. Saatekülalise sugu

1-Mees

2-Naine

12b. Saatekülalise vanus

12c. Saatekülalise haridustase

1-Põhiharidus

2-Keskharidus

3-Kõrgharidus

4-Teadmata

12d. Saatekülalise esitlusviis

12e. Saatekülalise haridus

12f. Saatekülalise töö- või ametialane hõivatus

12g. Saatekülalise esindatud mõtted ja arvamused

12h. Tähelepanekud saatekülalise käitumisest ja reageeringutest

12i. Saatejuhi poolt saatekülalisele personaalselt suunatud küsimused

12j. Saatekülalise seos saate temaga

12k. Viidatud saatekülalise sõnavõtted meedias

12l. Saatekülalise esindatud ekspertiisitüüp

1-Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis

2-Töölane ja hariduslik ekspertiis

3-Töölane ekspertiis

4-Meedia ja vahendamisel põhinev ekspertiis

5-Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis

12g. Saatekülalise teine esindatud ekspertiisitüüp (ekspertiisikombinatsiooni olemasolu)

1-Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis

2-Töölane ja hariduslik ekspertiis

3-Töölane ekspertiis

4-Meedia ja vahendamisel põhinev ekspertiis

5-Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis

13. 2. Saatekülalise nimi

13a. Saatekülalise sugu

1-Mees

2-Naine

13b. Saatekülalise vanus

13c. Saatekülalise haridustase

1-Põhiharidus

2-Keskharidus

3-Kõrgharidus

4-Teadmata

...

14. 3. Saatekülalise nimi

14a. Saatekülalise sugu

1-Mees

2-Naine

14b. Saatekülalise vanus

14c. Saatekülalise haridustase

1-Põhiharidus

2-Keskharidus

3-Kõrgharidus

4-Teadmata

...

15. 4. Saatekülalise nimi

...

Lisa 2

Tabel 4: Valimisse kuulunud saadete teemad, saatejuhid ning saatekülalised

Saate nr.	Kuupäev	Saatejuht	Saate teema	I Saatekülaline	II Saatekülaline	III Saatekülaline	IV Saatekülaline
1	6.01.2015	Aarne Rannamäe	Uue aasta algus, mil valitakse uus Riigikogu - kas need toovad Eestile kaasa uue hingamise või jätkub kõik nii nagu enne	Annika Uudelepp	Tiit Ojasoo	Anneli Ammas	Ivar Tallo
2	13.01.2015	Aarne Rannamäe	Prantsusmaa Charlie Hebdo - kuidas käituda ühiskonnas, kus elab suur hulk erinevatest kultuuridest pärit inimesi ning kui kaugele võib sõnavabaduse egiidi all minna	Ilmar Raag	Kristi Ockba	Karmen Turk	Barbi Pilvre
3	20.01.2015	Aarne Rannamäe	Eesti vähenev rahvaarv	Mare Ainsaar	Mihkel Servinski	Manona Paris	Tõnu Viik
4	27.01.2015	Aarne Rannamäe	Ossinovski plaan vene koolides eesti keele õpetamist muuta	Izabella Riitsaar	Tõnis Lukas	Igor Kopõtin	Raivo Vetik
5	3.02.2015	Indrek Treufeldt	Laste õigused ja ühiskond	Andra Reinomägi	Heidit Kaio	Sirje Agan	Mart Valner
6	10.02.2015	Aarne Rannamäe	Ukraina sündmused ja meie	Merle Maigre	Erkki Bahovski	Marina Kaljurand	Taavi Minnik
7	17.02.2015	Aarne Rannamäe	Eesti meeste hoiakud ja käitumine (uuring) ja sealne vastuolu	Olev Poolamets	Tiina Kruus	Priit Pullerits	Marek Sammul
8	3.03.2015	Aarne Rannamäe	Riigikogu valitud, aga koalitsiooni veel ei tea, kartellierakondi enam pole - kas uued erakonnad ja uued tuuled või vanaviisi?	Raul Rebane	Siiri Oviir	Carri Ginter	Ignar Fjuk
9	10.03.2015	Aarne Rannamäe	Eesti parlamendis esimest korda	David Vsevirov	Jaak Jõerüüt	Heiki Suurkask	Ott Lumi

			paremäärmuslik partei - mis teeb ühe erakonna üldse äärmuslikuks ja millised on tema seosed populismiga				
10	17.03.2015	Lauri Hussar	Perevägivald ja ühiskondlikud hoiakud	Ülle Kalvik	Iris Pettai	Renee Nahkur	Reimo Raivet
11	24.03.2015	Aarne Rannamäe	riigimeeste tervis - kui kaugele inimeste tervisliku olukorra avaldamisel võib minna	Mart Raudsaar	Indrek Oro	Viljar Peep	Toomas Vilosius
12	7.04.2015	Aarne Rannamäe	Riigikogu saadiku tagasikutsumine Eestis võimatu (ainult siis kui kriminaalkorras karistatud või tunneb, et ei vääri süüteo eest ametikohta) - nii praegu, aga kas õiglane ja peab nii jääma?	Ilona Leib	Alari Rammo	Karli Lambot	Jüri Saar
13	14.04.2015	Aarne Rannamäe	TAI täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring - Eesti inimene stressis ja tihti üleväsinud, vaimne ja füüsiline tervis kannatab	Eero Merilind	Maris Jesse	Taimi Elenurm	Kristjan Port
14	21.04.2015	Aarne Rannamäe	kas Eesti riigis toimetab iga ametkond omaette või näeb keegi ka nõ laiemat pilti ja arvestatakse poliitika kujundamisel vastavate põhjalike uuringutega	Tarmo Olgo	Maris Lauri	Heido Vitsur	Andreas Kaju
15	28.04.2015	Indrek Treufeldt	kas peaksime jagama teiste Euroopa riikidega vastutust põgenike vastuvõtmisel ning miks me ikkagi nii sallimatud oleme	Kari Käsper	Eero Janson	Valdo Randpere	Henn Põlluaas

16	5.05.2015	Aarne Rannamäe	vastuoluline 9. mai (kaks maailmavaadet ja ajalootõlgendust põrkvad omavahel), mida lähemal 9. maile, seda teravam retoorika eri leeride vahel	Katri Raik	Mihhail Kõlvart	Mihhail Lotman	Meelis Maripuu
17	12.05.2015	Lauri Hussar	kes ja millistel tingimustel peaks eraharidust rahastama (erakoolid)	Janar Holm	Andres Pajula	Hendrik Agur	Rein Rebane
18	19.05.2015	Aarne Rannamäe	Erakondade viimased toetusuringud näitavad, et poliitika on pankrotis - vaja leida lahendusi enne kui pankrotihaldur Riigikogu uksele koputab	Andres Arrak	Juhan Kivirähk	Argo Ideon	Raul Rebane
19	26.05.2015	Aarne Rannamäe	Trahvid ja liikluskultuur	Gunnar Meinhard	Villu Vane	Elari Kasemets	Andres Anvelt
20	1.09.2015	Aarne Rannamäe	Toimetulek pagulastega	Janek Mägi	Mart Nutt	Eero Janson	Varro Vooglaid
21	8.09.2015	Raul Rebane	Kodanikujulgus, sekkumine ja inimeseks olemine	Helena Sildna	Ene Pajula ehk Mammi	Robert Kitt	Kersti Kreismann
22	15.09.2015	Aarne Rannamäe	venekeelne meedia	Darja Saar	Pavel Ivanov	Olesja Lagašina	Ilmar Raag
23	22.09.2015	Aarne Rannamäe	teadus kui arengumootor	Tarmo Soomere	Tea Danilov	Andres Koppel	Urmas Varblane
24	29.09.2015	Indrek Treufeldt	inimeste eluohtlik müstikahalus ja esoteerika	Martin Vällik	Merlis Nõgene	Kristjan Port	Adik Levin
25	6.10.2015	Aarne Rannamäe	lapsendamine	Sigrid Petoffer	Eero Kotli	Margus Oro	Signe Riisalo
26	13.10.2015	Aarne Rannamäe	võõraviha (pagulased, tumeda nahavärviga inimesed)	Maris Hellrand	Carl Stefan Josuah Tuulik	Kristiina Ojuland	Tiina Jõgeda
27	20.10.2015	Aarne Rannamäe	Eesti-Vene piirileping	Lauri Mälksoo	Jüri Saar	Jüri Luik	Sergei Metlev

28	27.10.2015	Aarne Rannamäe	alkoholipiirangud	Kadri Kasak	Valdo Randpere	Jaak Aab	Tarmo Noop
29	3.11.2015	Aarne Rannamäe	Korruptsioon	Mari-Liis Sööt	Allar Jõks	Tõnis Palts	Olev Remsu
30	10.11.2015	Aarne Rannamäe	kunstniku- ja kirjanikupalk	Maria-Kristiina Soomre	Maris Lauri	Jaan Elken	Karl Martin Sinijärv
31	17.11.2015	Aarne Rannamäe	terror Euroopas (Pariis)	Siim Kallas	Nastja Pertšjonok	Rein Tammsaar	Lauri Lugna
32	24.11.2015	Aarne Rannamäe	Keskerakonna fenomen	Margit Sutrop	Eerik Moora	Mihhail Lotman	Aadu Must
33	1.12.2015	Aarne Rannamäe	Jalakäijad liikluses ja nendega juhtuvad õnnetused	Kristel-Liis Kaunismaa	Talvo Rüütelmaa	Dago Antov	Lembit Poolak
34	8.12.2015	Aarne Rannamäe	Sõda Lähis-Idas (Venemaa, Türgi, Süüria, ISIS)	Merle Maigre	Raivo Vare	Kalev Stoicescu	Rein Müllerson
35	15.12.2015	Aarne Rannamäe	Eraelu puutumatus (avaliku elu tegelased ja avaliku huvi piirid)	Kristel Voltenberg	Kalle Muuli	Ingrid Veidenberg	Janek Mäggi

Lisa 3

Tabel 5: Ekspertiisitüüpe iseloomustavad tunnused

Ekspertiisitüüp	Osakaal valimist max* 140 (100%)	Haridus	Töölane hõive/Töölane positsioon asutuses	Saatejuhi küsimuse suunitlus	Saatekülalise esindatud mõtted/ arvamused	Sõnavõttude olulisus meedias
Akadeemiliselt töö- ja erialane või uurimuslik ekspertiis	29 (20,7%)	Akadeemiline haridus saatega seotud teemavaldkonnas	Akadeemiline töölane hõivatus saate teemaga seonduvas valdkonnas (või uurimisgrupi/teadlaskonna liige)	Suunitlus teaduspõhisele isiklik; uurimusliku ekspertiisi puhul ka uurimisgrupi või teadlaskonna esindajale	Uurimusliku ekspertiisi puhul „meie“ kui uurimisgrupp või teadlaskond; akadeemiliselt töö- ja erialase ekspertiisi puhul isikuline „mina“ teadlase rollis	Uurimusliku ekspertiisi esindajate puhul oluline päevakajalise saate teema seisukohast; akadeemiliselt töö- ja erialase ekspertiisi puhul valdkonnasisese spetsiifilisuse näitaja (aga ei pea olema tingimata päevakajaline)
Töölane ja hariduslik ekspertiis	45 (32,1%)	Seotud saate teema/teemavaldkonnaga	Saate teema ning erialaga seonduv töölane hõivatus	Suunitletud ametikaaslaste, asutuse või spetsiifilise töölase positsiooni esindajale – viimase puhul suunitlus isiklikum kui kahe eelneva	Ametikaaslaste või asutuse eestkõnelejate „meie“ vormis; spetsiifilise töölase positsiooni esindajate isiklikum „mina“ vorm	Oluline ametikaaslaste eestkõnelejate puhul; asutuse esindaja või spetsiifilise töölase positsiooni esindajate puhul pole ekspertiisi lähtekohast niivõrd oluline
Töölane ekspertiis	32 (22,9%)	Ei ole saate teemaga seonduv	Saate teemaga seonduva asutuse juht ja/või asutaja; suurema asutuse või selle osakonna esindaja; teiste samadel ametikohtadel olevate inimeste seast välja paistev	Suunitletud saatekülalise esindavale asutusele või saatekülalisele endale	Kõneleb „meie“ vormis asutusest; rõhutab kui esindab isiklikku arvamust; teiste ametivendade seast välja paistev saatekülaline pigem „mina“ vormis	Asutuse juhtide, loojate või esindajate seisukohast ei ole meedias ilmunud sõnavõttud olulised; teiste ametikaaslaste seast silma paistva saatekülalise puhul väga oluline
Meedial ja vahendamisel põhinev ekspertiis	19 (13,6%)	Ei ole saate teemaga seonduv	Ajakirjanik või mõni saate teemale mitte vastav	Suunitletud isiklikult või kodanike	Pigem isikulise „mina“ vormis, kes	Väga oluline

			ametialane positsioon	eestkõnelejal e	vahendab rahva mõtteid	
Isiklikul kogemusel põhinev ekspertiis	15 (10,7%)	Ei ole ekspertiisi lähtekohast oluline	Ei ole ekspertiisi lähtekohast oluline	Suunitletud saatekõnälalisel e isiklikult	Kõneleb isiklikest kogemustest/tu nnetest/mõtete st/arvamustest	Ei ole ekspertiisi lähtekohast oluline

Märkus:

* Käesolevas tabelis on välja toodud saatekõnälalise peamine (esmaselt kodeeritud) ekspertiisitüüp, mida ta saates „Vabariigi kodanikud“ esindas.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kadri Org

(sünnikuupäev: 29.03.1995)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Saatekülaliste ekspertiis Eesti audiovisuaalses meedias saate „Vabariigi kodanikud“ näitel“, mille juhendaja on Külliki Seppel,

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 4. mail 2016